

Biuletyn Maturalny

Centralnej Komisji Egzaminacyjnej
Język polski i języki
ojczyste mniejszości narodowych

WSTĘP

Numer drugi *Biuletynu maturalnego* w całości jest poświęcony egzaminowi z języka polskiego i języków ojczystych mniejszości narodowych ze szczególnym uwzględnieniem oceniania prac egzaminacyjnych zdających. Wychodzimy bowiem z założenia, że w procesie przygotowania ucznia do matury znaczenie ma nie tylko to, jak redagujemy tematy ustnej i pisemnej wypowiedzi ucznia, ale także to, jak je oceniamy. Nie wszyscy nauczyciele języka polskiego są egzaminatorami i nie wszyscy w czasie szkoleń ćwiczyli stosowanie kryteriów oceniania wypowiedzi ucznia, dlatego w niniejszym *Biuletynie*, na przykładzie pracy wydrukowanej w *Informatorze maturalnym*, wyjaśnione zostały kryteria, którymi posługiwał się egzaminator, przyznając za nią punkty. Znajdą tu także Państwo analityczne kryteria oceniania, praktyczne w stosowaniu w klasie pierwszej i drugiej,

kiedy wraz z uczniem pracujemy nad kształtowaniem jego sprawności i poprawności językowej. Do publikowanych przez nas kryteriów Profesor Andrzej Markowski napisał materiał pomocniczy, czyli *Słowniczek terminów używanych w kryteriach oceniania pisemnej pracy*. Mamy nadzieję, że wspomniany słowniczek spowoduje, że tak samo będziemy interpretować słowa używane w kryteriach oceniania.

W części poświęconej egzaminowi ustnemu omówione są kryteria oceniania wypowiedzi ustnej oraz zasady ich stosowania.

Ważnym materiałem, który publikujemy na początku *Biuletynu* jest porównanie *Standardów wymagań egzaminacyjnych* opracowane na egzamin maturalny z zapisami *Podstawy programowej* dla gimnazjum.

Małgorzata Burzyńska - Kupisz

Rozdział I

ZALEŻNOŚĆ MIĘDZY STANDARDAMI WYMAGAŃ EGZAMINACYJNYCH NA MATURE Z JĘZYKA POLSKIEGO I PODSTAWĄ PROGRAMOWĄ Z JĘZYKA POLSKIEGO DLA GIMNAZJUM

Do egzaminu maturalnego uczeń zaczyna się przygotowywać nie w chwili rozpoczęcia nauki w szkole ponadgimnazjalnej, ale dużo wcześniej. Nauka języka polskiego w liceum lub w technikum jest pogłębieniem oraz poszerzeniem wiadomości i umiejętności wyniesionych z gimnazjum.

Tabela poniżej pokazuje porównanie standardów wymagań egzaminacyjnych na maturę z języka polskiego z podstawą programową z języka polskiego dla gimnazjum. W lewej kolumnie zamieszczone są standardy wymagań egzaminacyjnych. Na czerwono zaznaczone są te zapisy, które znalazły się w treściach nauczanych w gimnazjum lub w osiągnięciach absolwenta gimnazjum. W kolumnie prawej zaznaczone zostało odniesienie do wspomnianej podstawy programowej.

Z zestawienia wynika, że większość umiejętności w zakresie korzystania z informacji i jej tworzenia uczeń szkoły ponadgimnazjalnej wynosi z gimnazjum. Zadaniem liceum lub technikum jest ich utrwalanie, doskonalenie i rozszerzenie. Jeżeli np. z gimnazjum uczeń wyniósł

umiejętność **rozpoznawania charakterystycznych cech stylu i języka tekstu** oraz **rozpoznawania ich funkcji w tekście**, to w liceum nauczy się także **nazywać środki językowe**, które są właściwe dla rozpoznanego stylu; jeśli w gimnazjum nauczył się **gromadzić, selekcjonować materiał**, to w liceum nauczy się ponadto **hierarchizować argumenty, formułować hipotezy i wnioski**.

Nieco inaczej kształtują się proporcje między maturalnymi standardami i podstawą dla gimnazjum w zakresie obszaru I, czyli tego, co maturzysta ma wiedzieć, znać i rozumieć. Przyrost wiadomości w liceum jest znacznie większy niż przyrost umiejętności.

Przy okazji warto zwrócić uwagę na to, że obszar I standardów, czyli wiadomości i rozumienie w języku polskim, w całości ma charakter funkcjonalny; na egzaminie maturalnym nie ma sprawdzianu z wiadomości; jest natomiast sprawdzian z umiejętności ich stosowania w korzystaniu z informacji i tworzenia tekstu własnego.

**PORÓWNANIE STANDARDÓW WYMAGAŃ EGZAMINACYJNYCH
Z JĘZYKA POLSKIEGO NA POZIOMIE PODSTAWOWYM
Z PODSTAWĄ PROGRAMOWĄ DLA GIMNAZJUM**

I. WIADOMOŚCI I ROZUMIENIE

Zdający wie, zna i rozumie:*

Standardy wymagań egzaminacyjnych na maturę poziom podstawowy	Podstawa programowa dla gimnazjum
W ZAKRESIE WIEDZY O JĘZYKU	
<p>1) co to jest znak i jakie są rodzaje znaków:</p> <p>a) zna typy znaków (np. ikonograficzne, językowe),</p> <p>b) wie, co to znaczy, że określony zbiór znaków jest systemem,</p> <p>c) rozumie istotę języka jako dwuklasowego systemu znaków,</p> <p>2) jakie są podsystemy języka:</p> <p>a) zna podsystem fonetyczny, leksykalny i gramatyczny; wie, co to wyraz, a co forma wyrazowa,</p> <p>b) zna podstawowe pojęcia leksykalne, słotwórcze, fleksyjne, składniowe, to znaczy zna podstawy gramatyki języka polskiego,</p> <p>3) na czym polega bogactwo leksykalne i frazeologiczne polszczyzny i jak je pomnażać środkami rodzimymi:</p> <p>a) zna pojęcia synonimii, antonimii, polisemii, homonimii leksykalnej,</p> <p>b) zna podstawowe procesy słotwórcze polszczyzny,</p> <p>c) zna definicję i rozróżnia typy frazeologizmów,</p> <p>d) zna pojęcie neosemantyzacji,</p> <p>4) co to znaczy mówić i pisać poprawnie:</p> <p>a) zna pojęcie kultury języka, normy językowej i błędu językowego,</p> <p>b) zna podstawowe typy błędów językowych (błędy wymowy, odmiany, składniowe, leksykalne, znaczeniowe, frazeologiczne, stylistyczne, ortograficzne i interpunkcyjne),</p> <p>5) czym różni się polszczyzna mówiona od pisanej, czyli zna podstawowe cechy obu typów języka, wynikające z różnic sytuacji komunikacyjnej,</p> <p>6) na czym polega społeczne i terytorialne zróżnicowanie polszczyzny:</p> <p>a) zna pojęcie dialektu ludowego i gwary ludowej,</p> <p>b) wie, co to są gwary środowiskowe i zawodowe,</p> <p>c) zna pojęcie regionalizmu językowego,</p> <p>7) jakie są style współczesnej polszczyzny:</p> <p>a) zna pojęcie stylu językowego, a także stylów artystycznych i użytkowych,</p> <p>b) zna podstawowe cechy stylów pisanych (urzędowego, dziennikarskiego, publicystycznego, naukowego) i mówionych (monologowego, dialogowego),</p> <p>8) co to jest stylizacja językowa i jakie są podstawowe typy stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja tekstu),</p> <p>9) co to jest akt mowy i jakie są rodzaje aktów mowy; wie o składnikach aktu mowy, o jego sensie dosłownym i intencjonalnym,</p> <p>10) jakie są podstawowe funkcje tekstów językowych; zna funkcję komunikacyjną, impresywną, ekspresywną i poetycką tekstu,</p> <p>11) na czym polega umiejętność przekonywania; co to są zabiegi perswazyjne i nieuczciwe używanie języka:</p> <p>a) zna pojęcia perswazji językowej i manipulacji oraz etyki językowej,</p> <p>b) zna językowe środki wykorzystywane w tych zabiegach,</p> <p>12) na czym polega umiejętność publicznego zabierania głosu oraz zna podstawowe pojęcia retoryczne: pytanie retoryczne, elipsę, metaforę,</p>	<p>Treści – 4,5 (składniowe funkcje części mowy oraz części zdania..., słotwórcze i fleksyjne części budowy wyrazów oraz posługiwanie się wiadomościami na ten temat w analizie znaczeń.)</p> <p>Treści 4,5</p> <p>Treści 4,5,8 (jw. oraz mechanizm upodobnień fonetycznych i znaczenie tego zjawiska dla praktyki wymawiania i zapisywania wyrazów)</p> <p>Treści 4,8; Osiągnięcia 1a (jw. oraz budowanie wypowiedzi mówionych i pisanych zgodnie z intencją i okolicznościami)</p> <p>Treści 7 (pojęcia dotyczące stylistyki: neologizm, archaizm, dialektyzm, stylizacja)</p> <p>Treści 7</p> <p>Treści 7</p> <p>Treści 7</p> <p>Treści 7</p> <p>Osiągnięcia 1b (rozpoznawanie i tworzenie wypowiedzi informujących, opisujących, wartościujących oraz służących wyrażaniu opinii, przekonywaniu i uzasadnianiu poglądów)</p> <p>Osiągnięcia 1d (rozpoznawanie ... skutków wypowiedzi, manipulacja...)</p> <p>Osiągnięcia 1a, Treści 11 (budowanie wypowiedzi mówionych i pisanych zgodnie z intencją i okolicznościami... w związku z</p>

<p>13) jak sprawnie posługiwać się polszczyzną w zależności od sytuacji komunikacyjnej:</p> <p>a) zna zasadę stosowności wypowiedzi, b) wie, kiedy posługiwać się językowymi odmianami oficjalnymi, a kiedy nieoficjalnymi,</p> <p>14) na czym polega językowy <i>savoir-vivre</i>, czyli zna sposoby zwracania się do innych, zasady grzeczności, np. w dyskusji, w korespondencji,</p> <p>15) jakie były najważniejsze procesy językowe w historii języka i jakie ślady pozostawiły one we współczesnej polszczyźnie (podstawowe procesy fonetyczne, a także leksykalne - rozwój znaczeniowy wyrazów, zapożyczenia),</p> <p>16) jakie są językowe rezultaty kontaktów polszczyzny z innymi językami, dawniej i dziś:</p> <p>a) wie, z jakich języków polszczyzna przede wszystkim zapożyczała środki językowe, b) zna pojęcia zapożyczenia leksykalnego i kalki językowej (znaczeniowej i strukturalnej),</p> <p>17) co to znaczy, że język jest wartością, czyli wie, co to jest wartość sama w sobie (autoteliczna) i wartość użytkowa języka (język jako narzędzie),</p>	<p>sytuacjami życiowymi... posługiwanie się w czynnym języku terminami: metafora, pytanie retoryczne...)</p> <p>Osiągnięcia 1a Osiągnięcia 1a,g (operowanie strukturami gramatycznymi odpowiednio do sytuacji i kontekstu wypowiedzi oraz wyjaśnianie wpływu użytych form na jej klarowność i spójność)</p> <p>Osiągnięcia 1c, d (posługiwanie się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji; rozpoznawanie i rozumienie założeń komunikacji, agresja słowna, brutalność w zachowaniach językowych)</p>
<p>W ZAKRESIE WIEDZY O LITERATURZE I KULTURZE</p>	
<p>18) utwory literackie i inne teksty kultury, wskazane w podstawie programowej dla zakresu podstawowego, ważne dla poczucia tożsamości narodowej i przynależności do wspólnoty europejskiej i światowej,</p> <p>19) podstawowe tematy, motywy i wątki, występujące w utworach literackich i innych tekstach kultury,</p> <p>20) podstawowe wyróżniki utworu literackiego oraz właściwości różnych rodzajów i gatunków literackich, konwencji stylistycznych i tradycji literackich,</p> <p>21) podstawowe pojęcia z zakresu poetyki (wersyfikacja, kompozycja, stylistyka, genologia), teorii literatury i historii literatury, np. konwencja literacka, prąd artystyczny, rodzaj i gatunek literacki; temat, wątek, motyw, styl,</p> <p>22) podstawowe procedury analizy utworu literackiego, np. odnalezienie dominanty kompozycyjnej; rozpoznanie konwencji rodzaju i gatunku literackiego, określenie nadawcy i odbiorcy, konwencji estetycznej i stylistycznej, rozpoznanie przesłania ideowego dzieła,</p> <p>23) podstawowe kategorie estetyczne: komizm, tragizm, patos, ironia oraz ich funkcje – w zakresie niezbędnym do zrozumienia czytanych utworów,</p> <p>24) style w sztuce, ich cechy i związek z kulturą epoki,</p> <p>25) pojęcie tradycji literackiej i podstawowe wyznaczniki różnych tradycji (staropolskiej i oświeceniowej; romantycznej i pozytywistycznej; młodopolskiej i awangardowej),</p> <p>26) cechy kodów komunikacyjnych sztuk innych niż literatura, np. teatru, filmu, malarstwa,</p> <p>27) zjawiska kultury dawnej i współczesnej – ważne dla zrozumienia czytanych utworów,</p>	<p>Treści 9,10, 11 (pojęcia: myśl przewodnia, sens symboliczny i metaforyczny wyrazu, realizm, fantastyka, groteska ....; rodzaje i gatunki literackie; posługiwanie się w czynnym terminami języku z teorii literatury i poetyki)</p> <p>Treści 9, 10, 11</p> <p>Treści 9, 10, 11</p> <p>Treści 11,9</p> <p>Osiągnięcia 3c (dostrzeganie uniwersalności doświadczeń ... wpisanych w dzieła z różnych okresów i kręgów kulturowych, zwłaszcza tradycji biblijnej, antycznej, dworsko-rycerskiej, patriotycznej, społecznikowskiej)</p> <p>Osiągnięcia 1f, 3d, f (dokonywanie intersemiotycznego przekładu treści obrazowych i akustycznych na wypowiedzi ustne i pisemne; porównywanie tworzywa literatury i innych dzieł sztuki; twórcze ... wykonywanie utworów w żywym słowie lub formach teatralnych)</p>

Centralna Komisja Egzaminacyjna

<p>28) podstawowe konteksty interpretacyjne poznanych utworów, rozumie rolę kontekstu w odczytywaniu utworu,</p> <p>29) pojęcia: kultura wysoka, masowa, elitarna, kultura pop, arcydzieło, kicz,</p> <p>30) wpływ środków masowego przekazu (prasy, radia, telewizji, Internetu) na przemiany w kulturze współczesnej,</p> <p>31) wartości narodowe i związane z własnym dziedzictwem kulturowym (np. patriotyzm, ojczyzna, mała ojczyzna, naród, społeczeństwo); wartości stanowiące dorobek cywilizacji śródziemnomorskiej,</p>	<p>Osiągnięcia 3e (omawianie i interpretowanie utworów w różnych zestawieniach kontekstualnych)</p> <p>Osiągnięcia 3c (dostrzeganie uniwersalności doświadczeń ... wpisanych w dzieła z różnych okresów i kręgów kulturowych, zwłaszcza tradycji biblijnej, antycznej, dworsko-rycerskiej, patriotycznej, społecznikowskiej)</p>
W ZAKRESIE REDAGOWANIA TEKSTÓW	
<p>32) jakie są zasady kompozycji dłuższych wypowiedzi pisemnych i ustnych,</p> <p>33) jakie są zasady przekształcania tekstu pisanego, np. zasady streszczania, skracania i rozwijania tekstu oraz zasady cytowania,</p> <p>34) jakie są podstawowe zasady tworzenia takich tekstów, jak interpretacja utworu literackiego, rozprawka, referat, recenzja; zna cechy językowe i formalne wymienionych gatunków piśmiennictwa,</p> <p>35) na czym polega praca redakcyjna nad tekstem (kolejność podawania informacji, adiustacja tekstu, tworzenie tytułów, wyróżnienia techniczne),</p> <p>36) jakie są podstawowe cechy tekstu popularnonaukowego.</p>	<p>Treści 2, Osiągnięcia 1a (wyżej zorganizowane formy wypowiedzi; budowanie wypowiedzi mówionych i pisanych zgodnie z intencją i okolicznościami)</p> <p>Osiągnięcia 3e (dokonywanie celowych zabiegów redakcyjnych..., np. streszczanie, skracanie, rozwijanie, przekształcanie stylistyczne)</p> <p>Treści 2</p> <p>Osiągnięcia 3e</p>

*Określenie „wie i rozumie” należy odnieść do standardów wymagań z zakresu wiedzy o języku i redagowania tekstów; określenie „zna i rozumie” należy odnieść do standardów wymagań z zakresu wiedzy o literaturze i kulturze.

II. KORZYSTANIE Z INFORMACJI

Zdający potrafi:

POZIOM PODSTAWOWY	
W ZAKRESIE ODBIORU TEKSTÓW KULTURY	
<p>1) rozpoznać różne rodzaje znaków w prezentowanych wytworach kultury; rozpoznać, co jest, a co nie jest systemem znaków; wskazać w przedstawionym materiale (na obrazie, rycinie, w tekście, fragmencie filmu) znaki różnego rodzaju,</p> <p>2) wskazać w tekście określone formy fleksyjne i połączenia wyrazowe: rozpoznać formy fleksyjne wyrazów różnych części mowy, rozpoznać i nazwać podstawowe związki składniowe,</p> <p>3) rozpoznać wieloznaczność słowa i odróżnić ją od homonimiczności form; pokazać poprawne i manipulacyjne posługiwanie się wyrazami wieloznacznymi,</p> <p>4) wyróżnić w tekście związki frazeologiczne i odczytać ich znaczenia,</p> <p>5) odczytać dosłowne i metaforyczne znaczenia wyrazów,</p> <p>6) odróżnić tekst językowo poprawny od niepoprawnego,</p> <p>7) wskazać istotne cechy języka mówionego i pisanego oraz rozpoznać (według określonych cech), czy dany tekst jest mówiony, czy pisany,</p>	<p>Treści 4, 5; Osiągnięcia 1g (składniowe funkcje części mowy oraz części zdania, budowa wypowiedzi złożonych; słowotwórcze i fleksyjne cząstki budowy wyrazów; operowanie strukturami gramatycznymi odpowiednio do sytuacji i kontekstu wypowiedzi ...)</p> <p>Osiągnięcia 1d (rozpoznawanie i rozumienie założeń komunikacji oraz przewidywanie skutków wypowiedzi i dyskutowanie ich etycznego wymiaru, np. kłamstwo, manipulacja...)</p> <p>Treści 9 (odczytać ...sens symboliczny i metaforyczny utworu..)</p> <p>Osiągnięcia 1e,1g,1h (dokonywanie celowych zabiegów redakcyjnych w zakresie poprawiania .. tekstów własnych i cudzych; operowanie strukturami gramatycznymi odpowiednio do sytuacji i kontekstu wypowiedzi...; usprawnianie operacji zdaniotwórczych – celowe i dwukierunkowe przekształcanie wypowiedzi..)</p> <p>Osiągnięcia 1a, 1c, 1f (budowanie wypowiedzi mówionych i pisanych...; posługiwanie się różnymi odmianami</p>

<p>8) wskazać i rozpoznać w tekście elementy gwar terytorialnych, zawodowych i środowiskowych,</p> <p>9) wskazać podstawowe cechy językowe poszczególnych stylów; rozpoznać (według określonych cech), w jakim stylu pisany jest wskazany fragment,</p> <p>10) wskazać w tekście stylizację; rozpoznać typ stylizacji,</p> <p>11) odróżnić intencje aktu mowy, np. rozkaz od prośby, pytanie od stwierdzenia; wydobyć ukryte cechy aktu mowy; dostrzec ironię, sarkazm, prowokację w tekście wypowiedzi,</p> <p>12) rozpoznać funkcje określonych tekstów i wskazać środki językowe służące tym funkcjom,</p> <p>13) rozpoznać w tekście językowe środki perswazji i manipulacji: odróżnić środki etyczne od nieetycznych, szczerłość od nieszczerłości wypowiedzi, pokazać określone środki perswazji językowej, wskazać tekst zawierający manipulację językową, odróżnić zdania o faktach od zdań będących interpretacją faktów,</p> <p>14) we współczesnej polszczyźnie wskazać ślady procesów dawnych; wskazać typy zmian znaczeniowych w wyrazach, np. uabstrakcyjnienie, uogólnienie, zmiana nacechowania,</p> <p>15) rozpoznać w tekście wyrazy zapożyczone i podać ich polskie odpowiedniki,</p> <p>16) wskazać konsekwencje nadmiernego zapożyczenia do współczesnej polszczyzny elementów angloamerykańskich,</p>	<p>polshczyzny, zwłaszcza mówioną i pisaną; dokonywanie intersemiotycznego przekładu treści obrazowych i akustycznych na wypowiedzi ustne i pisane)</p> <p>Osiągnięcia 1e (dokonywanie ... przekształcania stylistycznego..)</p> <p>Osiągnięcia 1d (... przewidywanie skutków wypowiedzi oraz dyskutowanie ich etycznego wymiaru, np. szczerłość – nieszczerłość, kłamstwo, manipulacja, agresja słowna, brutalność w zachowaniach językowych...)</p> <p>Osiągnięcia 1d Osiągnięcia 1b, (rozpoznawanie i tworzenie wypowiedzi informujących, opisujących, wartościujących oraz służących wyrażaniu opinii, przekonywaniu i uzasadnianiu poglądów)</p>
<p>W tekstach publicystycznych i popularnonaukowych:</p>	
<p>17) odczytać sens fragmentów (zdań, grupy zdań, akapitu),</p> <p>18) wyodrębnić tezę (główną myśl) całego tekstu, wykorzystane w nim argumenty i sformułowane wnioski,</p> <p>19) rozpoznać zasadę kompozycyjną tekstu i jej funkcję,</p> <p>20) rozpoznać i określić typ nadawcy i typ adresata tekstu,</p> <p>21) nazwać funkcję tekstu,</p> <p>22) rozpoznać charakterystyczne cechy stylu i języka tekstu, nazwać środki językowe i ich funkcję w tekście,</p> <p>23) rozpoznać cechy gatunkowe tekstu,</p> <p>24) odtworzyć informacje sformułowane wprost, przetworzyć informacje, np. porządkować i hierarchizować, stosować do rozwiązania problemu, wskazać przyczyny i skutki, oddzielić informacje od opinii,</p>	<p>Osiągnięcia 1b Treści 3 (pojęcia związane z retoryką i wypowiedziami o strukturze logicznej: teza, argument, przesłanka, wniosek, pogląd, ocena)</p> <p>Osiągnięcia 1e, 3a (dokonywanie ... przekształcania stylistycznego)</p> <p>Treści 10,11 (rodzaje i gatunki literackie, posługiwanie się w czynnym języku terminami: ...wiersz sylabiczny, wolny, średniówka, przerzutnia, przenośnia, obraz poetycki., pytanie retoryczne, rodzaj i gatunek literacki, ... komedia, tragedia, fraszka, ...)...</p> <p>Osiągnięcia 1e, 1f (... parafrazowanie tekstów własnych i cudzych m.in. skracanie, streszczanie, rozwijanie...)</p> <p>Osiągnięcia 1b (rozpoznawanie ... wypowiedzi informujących, wartościujących oraz służących wyrażaniu opinii...)</p>
<p>W tekstach literackich:</p>	
<p>25) rozpoznać tematy, wątki, motywy,</p> <p>26) rozpoznać nadawcę i odbiorcę oraz bohatera i sposoby jego kreowania w utworze,</p> <p>27) określić podstawowe wyznaczniki poetyki utworu (z zakresu wersyfikacji, stylistyki, kompozycji, genologii),</p> <p>28) odczytać treści dosłowne i ukryte utworu,</p> <p>29) wykorzystać w odczytaniu sensu utworu miejsca znaczące (tytuł, puentę, kompozycję, słowa-klucze),</p> <p>30) rozpoznać w tekście językowe środki artystycznego wyrazu,</p>	<p>Treści 11 (posługiwanie się w czynnym języku terminami: ...wiersz sylabiczny, wolny, średniówka, przerzutnia, przenośnia, obraz poetycki., pytanie retoryczne, rodzaj i gatunek literacki, ... komedia, tragedia, fraszka)</p> <p>Treści 9 (...sens symboliczny i metaforyczny utworu...;</p> <p>Osiągnięcia 3a (dostrzeganie ... właściwości poznawanych utworów literackich .... i określanie funkcji zaobserwowanych środków wyrazu)</p>

<p>31) dostrzegać najistotniejsze zagadnienia utworu, stawiać hipotezy, problematyzować odczytanie tekstu,</p> <p>32) wskazać różnice między fikcją literacką i prawdą historyczną,</p> <p>33) rozpoznać aluzje literackie, znaki i symbole kulturowe, np. biblijne, antyczne, romantyczne,</p> <p>34) wskazać podstawowe konteksty utworu i wykorzystać je w interpretacji,</p> <p>35) rozpoznać przybliżony czas powstania utworu,</p> <p>36) rozpoznać konwencję literacką utworu,</p> <p>37) rozpoznać styl utworu, np. wiersza renesansowego, barokowego, klasycystycznego, romantycznego,</p> <p>38) rozpoznać cechy gatunkowe analizowanego utworu,</p> <p>39) rozpoznać parafrazę, parodię, tawestację,</p> <p>40) dostrzec cechy wspólne i różne wskazanych utworów,</p> <p>41) dostrzec związki między utworem literackim i innymi dziełami sztuki,</p> <p>42) dostrzec w utworze wartości charakterystyczne dla epoki,</p> <p>43) rozpoznać powiązania utworów z historią Polski i Europy (tradycja narodowa, europejską),</p> <p>44) dostrzec etyczne i estetyczne wartości utworu literackiego,</p> <p>45) dostrzec wartości uniwersalne i narodowe,</p> <p>46) rozpoznać funkcję utworu, np. dydaktyczną, kompensacyjną, formacyjną,</p> <p>47) odróżnić osobiste sądy związane z odbiorem utworu od sądów utrwalonych w tradycji.</p>	<p>Osiągnięcia 3a</p> <p>Osiągnięcia 3c (dostrzeganie w dziełach .... tradycji biblijnej, antycznej...)</p> <p>Osiągnięcia 3e (omawianie i interpretowanie utworów w różnych zestawieniach kontekstualnych)</p> <p>Osiągnięcia 3i (dostrzeganie związków autorów z biografiami twórców i czasem historycznym)</p> <p>Treści 11</p> <p>Osiągnięcia 1e (... parafrazowanie tekstów)</p> <p>Osiągnięcia 1f, 3d (dokonywanie intersemiotycznego przekładu treści obrazowych i akustycznych na wypowiedzi ustne i pisemne; porównywanie tworzywa literatury i innych dzieł sztuki)</p> <p>Osiągnięcia 1f, 3d</p> <p>Osiągnięcia 3i (dostrzeganie związków utworów .... z czasem historycznym)</p> <p>Osiągnięcia 3c,3g, (dostrzeganie uniwersalności doświadczeń ....wpisanych w dzieła...; rozpoznawanie wartości w utworach...)</p> <p>Osiągnięcia 3g (rozpoznawanie wartości w utworach oraz próby ich oceny na tle własnego świata wartości)</p>
---	--

III. TWORZENIE INFORMACJI

Zdający potrafi:

POZIOM PODSTAWOWY	
W ZAKRESIE TWORZENIA TEKSTU WŁASNEGO	
<p>1) poprawnie mówić i pisać, ze świadomością tego, dlaczego tak właśnie to robi,</p> <p>2) wypowiadać się ze świadomością intencji swojej wypowiedzi: dobrać odpowiednie środki leksykalne, np. synonimy, antonimy; poprawnie posługiwać się związkami frazeologicznymi,</p> <p>3) napisać tekst w określonym stylu,</p> <p>4) skonstruować tekst mający przekonać kogoś do czegoś, stosując określone środki perswazji językowej,</p> <p>5) publicznie zabrać głos, stosując podstawowe zasady retoryczne,</p> <p>6) właściwie skonstruować wystąpienie, używać językowych środków grzeczności, unikać agresywności i brutalizacji wypowiedzi,</p> <p>7) zachować się właściwie językowo w różnych sytuacjach, prawdziwych i modelowanych dla celów dydaktycznych; wybrać środki językowe, głównie leksykalne i frazeologiczne, stosowne w danej sytuacji,</p> <p>8) zachować się zgodnie z zasadami językowego savoir-vivre'u; różnicować środki językowe ze względu na ich wartość „grzecznościową”,</p>	<p>Osiągnięcia 1a, c, g,, Treści 5 (budowanie wypowiedzi mówionych i pisanych zgodnie z intencją...; posługiwanie się różnymi odmianami polszczyzny .w zależności od sytuacji..., operowanie strukturami gramatycznymi odpowiednio do sytuacji ... oraz wyjaśnianie wpływu użytych form na jej klarowność i spójność; słowotwórcze i fleksyjne budowy wyrazów oraz posługiwanie się wiadomościami na ten temat w analizie znaczeń)</p> <p>Osiągnięcia 1e (...przekształcanie stylistyczne...)</p> <p>Osiągnięcia 1b (...tworzenie wypowiedzi służących przekonywaniu...)</p> <p>Osiągnięcia 1d Osiągnięcia 1a</p> <p>Osiągnięcia 1d</p> <p>Osiągnięcia 1a, 1c, 1d</p>

Biuletyn Maturalny

<p>9) na wybranych przykładach pokazać, że język się zmienia, 10) przekonać słuchacza, że język jest wartością, 11) napisać dłuższy tekst (rozprawkę, recenzję, referat, interpretację utworu literackiego lub jego fragmentu), przestrzegając podstawowych zasad jego organizacji; dostosować formę do tematu wypowiedzi, 12) gromadzić, selekcjonować materiał, hierarchizować argumenty, formułować hipotezy i wnioski, 13) interpretować utwór na podstawie jego analizy, odnosić stwierdzenia do analizowanego tekstu, 14) porównywać utwory, 15) stosować podstawowe pojęcia z zakresu historii literatury, poetyki, teorii literatury i nauki o języku, a także terminy i pojęcia z zakresu sztuk pięknych, 16) przywołać właściwe konteksty, np. odnieść utwór do biografii autora, filozofii, religii, życia, człowieka, 17) streszczać, parafrazować, cytować, komentować, wnioskować, 18) formułować i uzasadniać opinie, 19) prezentować własne przeżycia wynikające z kontaktów ze sztuką, 20) uczestniczyć w dialogu, dyskusji, broniąc swojego stanowiska, 21) mówić i pisać z dbałością o estetykę wypowiedzi,</p>	<p>Treści 2, Osiągnięcia 1b, 3h (formy wypowiedzi, np. rozprawka, recenzja...; tworzenie wypowiedzi informujących, wartościujących...; krytyczne ustosunkowanie się do obserwowanych zjawisk kultury...) Osiągnięcia 2a, 2b (poszukiwanie informacji w różnych źródłach; dokumentowanie, notowanie, selekcja i przechowywanie informacji) Osiągnięcia 3e, 3h (omawianie i interpretowanie utworów..., formułowanie i obrona w dyskusji ...pomysłów interpretacyjnych i opinii o utworach...) Osiągnięcia 3d, 3e (porównywanie tworzywa literatury i innych dzieł sztuki Treści 11(posługiwanie się w czynnym języku terminami ....)) Osiągnięcia 3e, 3i (omawianie i interpretowanie utworów w różnych zestawieniach kontekstualnych; dostrzeganie związków utworów z biografiami twórców...) Osiągnięcia 1e Osiągnięcia 1b, 3h Osiągnięcia 3a, 3g, 3h Osiągnięcia 3h</p>
<p>W ZAKRESIE SAMOKSZTAŁCENIA</p>	
<p>22) korzystać z klasycznych źródeł informacji: słowników (np. ortograficznego, poprawnej polszczyzny, języka polskiego, terminów literackich), encyklopedii, 23) korzystać z Internetu i innych elektronicznych źródeł informacji, 24) wykonać opis bibliograficzny, 25) wyszukać literaturę przedmiotu, dokonać jej selekcji według określonych kryteriów; wykorzystać ją do opracowania tematu, 26) scalać zdobyte informacje w różne formy wypowiedzi, 27) notować, sporządzić plan, konspekt, 28) gromadzić teksty literackie i inne teksty kultury, poznane w toku lektury własnej, stanowiące odniesienie do lektur poznanych w szkole, 29) analizować i korygować błędy językowe popełnione przez siebie lub dostrzeżone w czytanych tekstach.</p>	<p>Osiągnięcia 2a (poszukiwanie informacji w różnych źródłach) Osiągnięcia 2c (rozumne korzystanie ze środków masowego przekazu) Osiągnięcia 2b (dokumentowanie, notowanie, selekcja i przechowywanie informacji) Osiągnięcia 2b</p>

Małgorzata Burzyńska - Kupisz

Rozdział II

EGZAMIN USTNY Z JĘZYKA POLSKIEGO I JĘZYKÓW MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

Egzamin ustny zdawany będzie przez abiturientów przed egzaminem pisemnym.

Przygotowanie do egzaminu ustnego zaczyna się już około półtora roku przed maturą, gdy nauczyciele zaczynają opracowywać wspólną dla całej szkoły listę tematów. Tworzenie takiej listy zleca nauczycielom dyrektor szkoły. Uczniowie mogą zgłaszać swoje propozycje, muszą one jednak być zaakceptowane przez zespół nauczycieli. Lista powinna zawierać tyle tematów, aby każdy uczeń mógł wybierać. Tematy szkoła powinna przygotować już do 10 kwietnia roku szkolnego poprzedzającego egzamin (dla zdających w sesji wiosennej i do 10 grudnia dla zdających w sesji zimowej), ponieważ okręgowa komisja egzaminacyjna ma prawo ją zweryfikować. Dyrektor komisji okręgowej może zwrócić się do przewodniczącego szkolnego zespołu egzaminacyjnego, którym jest dyrektor szkoły, z prośbą o przedstawienie szkolnej listy tematów. Eksperti z OKE oceniają poprawność redakcyjną i zgodność z założeniami egzaminu ustnego. Jeżeli dyrektor OKE nie zgłosi zastrzeżeń w ciągu 10 tygodni, to znaczy,

że tematy zostały zaakceptowane. O tym, jaka jest procedura poprawiania tematów mówi § 55. *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych (DzU Nr 26, poz.225)*,

Nauczyciele przygotowują wspólną dla całej szkoły listę tematów. Koncepcja tematów egzaminacyjnych została zaprezentowana w *Informatorze maturalnym z języka polskiego i języków mniejszości narodowych*. Przykłady tematów zostały zgrupowane w trzy kategorie: literatura, związki literatury z innymi dziedzinami sztuki, język. Zasadę, według której zostały one sformułowane, można scharakteryzować na podstawie tematu z listy zaprezentowanej w *Informatorze maturalnym z języka polskiego, str. 31.*: „*Motyw wędrówki w literaturze. Omów różne jego wersje w wybranych utworach*”. W temacie możemy wyróżnić trzy elementy konstrukcyjne:

- zagadnienie, które w sposób hasłowy ujmuje treści merytoryczne tematu, np. „*Motyw wędrówki w literaturze*”,

- polecenie, które najczęściej ma postać zoperacjonalizowaną, np. „omów różne jego wersje”. W innych tematach występują polecenia takie jak: „scharakteryzuj”, „przedstaw”, „przeanalizuj”, „porównaj”, „określ właściwości”, „ocień” lub „analiza literacka”,
- zakres materiału – określony ogólnie, np.: „w wybranych utworach”. W niektórych tematach zakres materiału wyznacza się nieco precyzyjniej, np. „w epice XIX i XX wieku”, „awangardowy dramat XX wieku – polski i obcy”, „filmy Andrzeja Wajdy”. Często autorzy tematów posługują się przykładowym zakresem materiału: „np. listów Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Zygmunta Krasińskiego, Cypriana Kamila Norwida, Fryderyka Chopina” (*Informator / Język Polski* str.32. Język, temat 6.), co oznacza, że uczeń może wybrać listy innych autorów epoki romantyzmu. Zakres materiału w temacie jest podany tak, by autorzy przyszłych prezentacji mogli samodzielnie wybierać teksty kultury.

Uczniowie mogą zaproponować temat, w którym precyzyjnie określą zakres materiału – podadzą tytuły dzieł.

Jeżeli zespół nauczycieli zaakceptuje ten temat, zostanie on wpisany na szkolną listę tematów, a wówczas mogą wybrać go inni zainteresowani.

We wrześniu uczniowie wybierają tematy i rozpoczynają nad nimi samodzielną pracę. Informację o uczniowskich wyborach tematów dyrektor szkoły wysyła do okręgowej komisji egzaminacyjnej do 30 października lub, w przypadku zdających w sesji zimowej, do 30 sierpnia. Sposób wysyłania tej informacji określa § 48, ust. 2. *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r.*

Podczas wyboru tematów może zaistnieć taka sytuacja, że kilku uczniów zdecyduje się na ten sam temat. Uczniowie ci powinni pamiętać, aby zakres materiału służącego do realizacji był inny, ponieważ samodzielność pracy i stopień zrozumienia opracowanego zagadnienia zadecyduje o ocenie egzaminacyjnej. Po wybraniu tematu uczeń zobowiązany jest określić sposób jego realizacji, czyli zaprojektować prezentację, zgromadzić bibliografię, dokonać selekcji zebranego materiału, czyli wybrać lekturę i literaturę krytyczną. Następnie opracować swoje wystąpienie, np. sformułować tezę (jeśli temat tego wymaga) i dobrać argumenty, zhierarchizować je, przygotować materiały pomocnicze (patrz *Informator maturalny z języka polskiego i języków mniejszości narodowych*).

Miesiąc przed egzaminem ustnym uczeń zobowiązany jest dostarczyć nauczycielowi informację dotyczącą bibliografii i materiału pomocniczego, a tydzień przed egzaminem – ramowy plan prezentacji, zgodnie z wzorem zamieszczonym w informatorze przedmiotowym.

Przygotowanie klasy do egzaminu jest dla nauczyciela zadaniem trudnym i pracochłonnym: musi zapanować nad zapędami tych uczniów, którzy potraktują egzamin ustny jako forum do zaprezentowania swoich fascynacji i zmusić do poszukiwań tych, którzy ograniczają swoje lektury do listy z podstawy programowej, a także zadbać o samodzielność pracy uczniów, którzy wybrali ten sam temat. Ponadto powinien przygotować się do rozmowy ze zdającymi, czyli zapoznać się z bibliografią zebraną przez uczniów i z planami prezentacji.

W świetle *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r.* (DzU Nr 26, poz.225) zdający nie może w kolejnych sesjach poprawiać wyniku egzaminu ustnego, jeżeli uzyskana ocena nie jest dla niego satysfakcjonująca. Możliwość poprawiania mają tylko ci, którzy nie zdali egzaminu, czyli nie uzyskali 30% punktów. Motywowanie uczniów do samodzielnej pracy odegra więc

niebagatelną rolę w ich staraniach o najwyższe wyniki.

O szczegółowych terminach swojej prezentacji zainteresowani dowiedzą się cztery miesiące przed egzaminem, ponieważ dyrektor szkoły opracuje harmonogram ustnych egzaminów.

Uczniowie będą zdawali egzamin przed przedmiotowym zespołem egzaminacyjnym, którego przewodniczącym może być tylko przeszkolony, wpisany do ewidencji egzaminator. Jest on odpowiedzialny za przebieg egzaminu i proces oceniania. Jeden z członków przedmiotowego zespołu powinien być zatrudniony w innej szkole. Członkiem przedmiotowego zespołu może być także nauczyciel akademicki, posiadający przygotowanie z zakresu danego przedmiotu. Podczas egzaminu przewodniczący wyznacza nauczyciela egzaminującego danego ucznia, a to oznacza, że tylko jeden z nauczycieli – członków przedmiotowego zespołu egzaminacyjnego prowadzi rozmowę ze zdającym. Egzaminujący może zadać tylko trzy pytania, które powinny zostać zapisane w protokole.

Egzamin ustny z języka polskiego i z języka mniejszości narodowych będzie oceniany według kryteriów zamieszczonych w *Informatorach maturalnych*. Warto z nimi zapoznać uczniów, ponieważ poszczególne kryteria są jednocześnie wymaganiami egzaminacyjnymi.

Kryteria oceniania egzaminu ustnego z języka polskiego i języków mniejszości narodowych są skonstruowane podobnie – dzielą się na trzy poziomy. Ocenie podlega realizacja tematu, kompozycja wypowiedzi, rozmowa oraz sprawność i poprawność posługiwania się językiem, który jest oceniany na podstawie prezentacji i rozmowy. Proporcje punktacji między poszczególnymi kategoriami kryteriów w języku polskim i językach mniejszości narodowych są jednakowe: zawartość merytoryczna i kompozycja – 40% ogólnej punktacji, rozmowa – 20%, język – 40%.

W każdej kategorii kryteriów na poszczególnych poziomach wskazana jest liczba punktów, którą można przydzielić zdającemu. Tych punktów nie dzielimy, to znaczy – nie przyznajemy punktów cząstkowych, np. za realizację tematu możemy przyznać punkty z poziomu III., za kompozycję wypowiedzi – również z III., za rozmowę – z II., a za język – poziomowi I.

Według kryteriów oceniania, wypowiedź spełniająca wymagania z poziomu II. i III. różni się od spełniającej wymagania z poziomu I. przede wszystkim stopniem samodzielności przygotowania prezentacji, zrozumienia opracowanego zagadnienia, jakością zebranego materiału (lektury i literatury przedmiotu), umiejętnością formułowania problemów

i ich rozwiązywania, hierarchizowania argumentów, umiejętnością formułowania własnych opinii oraz poprawnością i sprawnością językową.

Sukces ucznia na egzaminie ustnym zależy również od nauczyciela egzaminującego. Gdy przeanalizujemy kryteria oceniania rozmowy egzaminatora ze zdającym, zauważymy, że na poziomie pierwszym wymaga się od ucznia rozumienia pytań, a na poziomie II. i III. umiejętności obrony własnego stanowiska. To, czy zdający będzie oceniany za umiejętność obrony własnego stanowiska, zależy od sposobu sformułowania pytań przez egzaminatora. Na pewno nie sprzyjają ku temu pytania sprawdzające wiedzę ucznia (np. pytania o fakty, o treść przeczytanej literatury), choć trzeba je czasami postawić, zwłaszcza wtedy, gdy chcemy się upewnić, czy zdający przygotował swoją prezentację samodzielnie. Umiejętność wyrażania własnych opinii i obrony stanowiska możemy ocenić, gdy postawione pytanie stworzy sytuację, w której zdający sformułuje własną opinię, czy przytoczy argumenty potwierdzające jego stanowisko. Nauczyciel egzaminujący zadaje tylko trzy pytania, które będą odnotowane w protokole, dlatego każde powinno być celowo i jasno sformułowane, by nie trzeba było zadawać pytań pomocniczych wyjaśniających intencje egzaminatora.

Oceny egzaminacyjne zainteresowani poznają w dniu, w którym zdawać będą

Centralna Komisja Egzaminacyjna

egzamin. Ogłosi je przewodniczący OKE. Zostaną one odnotowane przedmiotowego zespołu egzaminacyjnego. Wyniki egzaminu ustnego, przewodniczący szkolnego zespołu egzaminacyjnego wysyła do właściwej na świadectwie dojrzałości.

Lucyna Grabowska

Rozdział III

OCENIANIE PIEMNEJ WYPOWIEDZI UCZNIĄ

Jakie znaczenie w przygotowaniu do pisemnej części matury z języka polskiego ma ocenianie wypracowań domowych i klasowych ucznia według tych samych zasad, które są stosowane przez egzaminatorów na egzaminie maturalnym? Aby odpowiedzieć na to pytanie, najpierw przeanalizuję ocenę pracy maturalnej z poziomu podstawowego, zamieszczonej w aneksie *Informatora maturalnego*.

Wypracowanie maturalne oceniane jest na czterech poziomach:

- poziomie rozwinięcia tematu (50% punktów możliwych do uzyskania),
- kompozycji (10%)
- stylu (10%)
- języka (30%)

Za wypracowanie można przyznać 50 punktów.

Połowę punktów przyznajemy za treść pracy, połowę za sposób wypowiedzenia treści.

Dlaczego za **treść pracy** na temat:

Wynalazki i ich wynalazcy. Co na ten temat napisali Bolesław Prus (zacytowany fragment „Lalki”) i Stefan Żeromski (znany Ci wątek szklanych domów w „Przedwiośniu”)?

autor uzyskał 13 punktów spośród 25 możliwych do uzyskania?

<i>rzecz.</i>	<p>„Lalka” Bolesława Prusa (powieść z „<u>ważnych</u> pytań epoki”) oraz „Przedwiośnie Stefana Żeromskiego (dyskusja o zagrożeniach stojących przed odradzającym się państwem polskim), podejmują m. in. wątek wynalazcy i wynalazku.</p> <p>W pozytywistycznym utworze Bolesława Prusa Geist opowiada Wokulskiemu o swym marzeniu związanym z odkryciem metalu lżejszego od powietrza. Marzenie jest tu chyba stosownym określeniem, gdyż ze słów profesora wynika, że źródłem każdego wynalazku musi być idea, mrzonka – jak powiedzieliby ci, którzy eksperymenty Geista</p>	2
---------------	---	----------

<p><i>i</i> <i>styl</i></p>	<p><i>uznali za „blagę i kuglarstwo”. Marzenie to także pojęcie kluczowe dla opowieści o szklanych domach. Seweryn Baryka (jeden z bohaterów „Przedwiośnia”) - cierpiący, śmiertelnie chory człowiek snuje wizję Polski dostatniej i szczęśliwej, mówi o wynalazku stworzonym przez jego własną wyobraźnię i pragnienia. Marzenie zatem wraz z kroplą tego, co postronni mogą uznać za obłąd, zdają się leżeć u źródeł odkryć. Warto tu przytoczyć myśl Wokulskiego: „On ma jednakże tegoż bzika..”. Dodam, że to nie Seweryn, lecz jakiś inny - wyimaginowany - Baryka miał być właściwym odkrywcą jednak zarówno ta postać, jak i sam wynalazek są wytworami wyobraźni Seweryna.</i></p>	<p><i>13</i></p>
<p><i>wyr.</i> <i>wyr.</i></p>	<p><i>W postawie Geista trudno nie dostrzec pewnej dumy. Ważne jest dla niego, by produkt wyszedł tylko z jego laboratorium; przypisuje sobie też kompetencje klasyfikowania ludzi do grona „geniuszów” lub „idiotów” - efekty swej pracy podaruje tylko tym „prawdziwym” (pewna analogia do myśli Raskolnikowa Dostojewskiego?...). To wyraźna różnica między paryskim naukowcem a ojcem Cezarego.</i></p>	<p><i>5</i> <i>4</i></p>
	<p><i>Metal lżejszy od powietrza i szklane domy - idealizm, technologia i ... nadzieje. Geist przekonany jest, że jego odkrycie otworzy nowy etap cywilizacji, a także uszlachetni ludzi duchowo. Tyleż to piękne, co abstrakcyjne. Seweryn Baryka podobnie - uważa wynalazek za „ istotną rewolucję”, przeciwstawia ją tej „falszywej”, posługującej się mordem i grabieżą. Odkrycia, których skutki pozwolą ludziom godnie pracować i mieszkać, to sposób na osiągnięcie równości oraz sprawiedliwości.</i></p>	<p><i>12</i> <i>15</i></p>
	<p><i>Zwróćmy też uwagę na reakcję Wokulskiego i Cezarego. Tego pierwszego ogarnia „dziwienie i niedowierzenie, (...) i obawa” – pomysły Geista odbiera on zatem jako nieprawdopodobne, a nawet groźne (nic dziwnego, skoro uważa profesora za szaleńca); pozostaje sceptyczny. Potwierdza to przekonania odkrywcy, iż świat nie jest jeszcze gotowy... Cezary natomiast częściowo ulega sugestywnej wizji ojca (pamiętać tu należy o czynniku emocjonalnym), jednak wiadomo, że rozczarowuje się... Gdy przekroczy granice Polski, nie spostrzeże</i></p>	<p><i>9</i> <i>3</i></p>

<p>o i styl</p>	<p>szklanych domów. Wokulskiemu również nie będzie dane dotknąć metalu lżejszego od powietrza. Ani Prus, ani Żeromski nie pozwolili swoim bohaterom na realizację marzeń.</p>	<p>16</p>
	<p>Kim są zatem owi „wynalazcy”. <u>Nie rozumianymi przez otoczenie idealistami, którzy pragną „zbawić” świat z pobudek altruistycznych;</u></p>	<p>22</p>
	<p><u>choć zdarza się im też marzyć o osobistej sławie (Geist). Ich kreacje potwierdzają, że geniusz idzie w parze z szaleństwem. Odkrywcy idealizują swoje wynalazki, podnoszą je do rangi panaceum na problemy tego świata. Budzą współczucie czytelnika, który podziela niedowierzanie Stanisława i rozczarowanie Cezarego.</u></p>	<p>23</p>
	<p>Czyżby zatem w obie powieści wpisana była niewiara w postęp cywilizacyjny, wynalazki i wizjonerów? Pamiętać należy, że „Lalka” to rozliczenie z ideologią romantyzmu i pozytywizmu, opowieść o bankructwie idei. „Przedwiośnie” stworzył zaś ten, kto ostrzegł, iż kolejnego cudu nad Wisłą może nie być. Utwory te nie kpią bynajmniej z „naiwnych” marzycieli; przemycają raczej nutkę współczucia, żalu z powodu niemożności wprowadzenia w życie pewnych idei. Cóż, rzeczywistość i wizje rządzą się różnymi prawami. Ale z drugiej strony u źródeł wynalezienia samolotu też leżało marzenie. Tyle tylko, że samolot nie rozwiązał problemów tego świata.</p> <p>A zatem: „ Woda życia nie istnieje, ale zawsze warto po nią iść. ” (J. Kaczmarek)</p>	<p>18 19</p>

Pierwsze wrażenie po lekturze wypracowania jest dobre. Kryterialna ocena pracy pozwala na przyznanie za treść 13 punktów. Jeśli w modelu rozwinięcia tematu zaznaczymy numery kryteriów, za zrealizowanie których autor uzyskał punkty, zauważymy, że są to przede wszystkim numery kryteriów dotyczących *Lalki* Bolesława Prusa, której fragment uczeń otrzymał wraz z tematem. Poradził sobie z analizą i interpretacją fragmentu danego, natomiast zilustrowanie stwierdzeń odnoszących się do wymowy *Przedwiośnia* przysporzyło kłopotów. Jest to spowodowane nie najlepszą znajomością utworu, który należy przywołać z pamięci, aby zrealizować temat. Autor zna główne idee powieści, ale swoich stwierdzeń nie umie zilustrować przykładami, do czego niezbędna jest znajomość treści *Przedwiośnia*.

Za formę pracy uczeń może uzyskać 25 punktów, z czego 5 punktów za kompozycję, 5 za styl i 15 za język.

Dlaczego za **kompozycję** pracy egzaminator przyznał 5 punktów?

- kompozycja jest trójdzielna; zachowane zostały właściwe proporcje między wstępem, rozwinięciem tematu i zakończeniem; jest podporządkowana pomysłowi na opracowanie tematu (*spójna z zamysłem realizacji tematu*),
- wypowiedź jest spójna pod względem myślowym (przejrzysta i logiczna); kolejne informacje są uporządkowane, uzupełniają się lub wynikają z siebie, np. w akapicie drugim wypowiedzi pojawia się słowo *marzenie*, którego użycie autor pracy stopniowo uzasadnia,
- wypowiedź jest spójna w zakresie akapitów; osiągnął to autor dzięki tożsamości elementów treści i zastosowaniu językowych wskaźników zespolenia, takich jak: (*marzenie jest*) *tu*, (*marzenie*) *to także*, (*marzenie*) *zatem*, *warto tu przytoczyć*, *dodam*, (*odbiera ona*) *zatem*, (*Cezary*) *natomiast*, (*Wokulskiemu*) *również*,
- spójność całego tekstu osiągnął autor również przez zastosowanie wykładników zespolenia tekstu, np. *zwróćmy też uwagę*, *kim są zatem*, *czyżby zatem*,
- w całej pracy zwraca uwagę konsekwencja układu graficznego.

Dlaczego za **styl** wypowiedzi egzaminator przyznał 5 punktów?

- styl wypowiedzi jest jasny dzięki temu, że autor użył słów zgodnych z ich znaczeniem i zrozumiałych dla wszystkich czytających tekst; posłużył się poprawnie zbudowanymi i niezbyt długimi zdaniami. Dla osiągnięcia jasności stylu znaczenie ma to, że autor każdą myśl przedstawiał w osobnym zdaniu. Rzadko pojawiają się zdania lub słowa wtrącone; zastosowanie ich jest uzasadnione,
- styl jest zwięzły, tzn. nie ma w tekście sformułowań, które nie wnoszą nic do tekstu, a powodują, że wypowiedź staje się rozwlekła (jest jeden drobny błąd – tautologia *jego własną wyobraźnię*),
- prostotę stylu uzyskał autor posługując się oryginalnymi, przez siebie zbudowanymi sformułowaniami (jest jedno odstępstwo *do rangi panaceum na problemy tego świata*), powstrzymał się przed użyciem modnych i pretensjonalnych słów i sformułowań,

- styl jest jednolity, tzn. użyto w nim słów, ich połączeń i sformułowań pochodzących z tego samego stylu średniego,
- styl jest również adekwatny do rozważanego przez autora tematu,
- wszystkie powyżej wymienione cechy stylu wypowiedzi składają się na jego komunikatywność.

Dlaczego za **język** wypowiedzi egzaminator przyznał 12 punktów?

- **język w całej pracy jest komunikatywny**, co stanowi „nadkryterium” w ocenie wypowiedzi,
- autor posłużył się poprawną i nieschematyczną, **urozmaiconą** składnią (w wypowiedzi spotykamy zdania współrzędnie i podrzędnie złożone; wśród zdań podrzędnych są np. zdania przydawkowe, dopełnieniowe, okolicznikowe; wśród zdań złożonych współrzędnie są zdania wynikowe, przeciwstawne, łączne. Autor pracy posłużył się nie tylko zdaniami oznajmującymi, ale także pytajnymi i zrobił to ze świadomością ich wartości stylistycznej,
- poprawna jest także i urozmaicona frazeologia, użyte słownictwo bogate i zgodne ze słownikowym znaczeniem (są dwa błędy wyrazowe),
- interpunkcja jest na ogół poprawna (są trzy błędy interpunkcyjne, niezakłócające komunikacji i jeden ortograficzny).

W informatorze przedstawione zostały opisowe kryteria oceniania formy pracy maturalnej. Kryteria te pozwalają na całościowe ocenienie i wskazanie poziomu sprawności językowej maturzysty, który kończy pewien etap edukacji. W ocenie opisowej uwzględnia się wszystkie aspekty języka jednocześnie. W codziennej pracy szkolnej, szczególnie w klasach pierwszych i drugich praktyczniejsze jest stosowanie kryteriów analitycznych, ponieważ stwarzają możliwość kierowania pracą ucznia nad kształtowaniem jego sprawności i poprawności językowo-stylistycznej oraz umiejętności komponowania wypowiedzi pisemnej. Stosując kryteria analityczne, łatwiej jest wskazać uczniowi, które jego umiejętności są na właściwym poziomie, nad którymi powinien jeszcze pracować.

Jeśli w ocenie pisemnej pracy w niższych klasach będziemy się posługiwać kryteriami analitycznymi, bardzo ważne jest, aby zachowywać proporcje właściwe dla kryteriów oceniania pracy maturalnej. Uczeń powinien przyzwyczajać się do tego, że nie da się „nadrobić” punktacji za kompozycję pracy dobrym opracowaniem tematu. Na każdy

Centralna Komisja Egzaminacyjna

z czterech poziomów wypowiedzi, o których jest mowa na początku, przeznaczona jest określona pula punktów, której nie powinno się przekraczać, gdyż zachwiane zostaną wtedy proporcje w ocenianiu wypracowania. W stosowaniu przedstawionych poniżej kryteriów należy zachować zasadę przyznawania punktów za to, co w pracy jest, nie zaś odejmowania punktów za to, czego nie ma. Nie karzemy uczniów za popełnione błędy.

Poniżej zamieszczamy analityczne kryteria oceniania, do których Profesor Andrzej Markowski opracował słowniczek używanych w nich terminów wraz z przykładami ilustrującymi poszczególne cechy formy pracy (zamieszczony na końcu *Biuletynu*).

Małgorzata Burzyńska - Kupisz

**ANALITYCZNE KRYTERIA OCENIANIA FORMY PRACY MATURALNEJ
Z JEZYKA POLSKIEGO**

	Kryteria		punkty
JEZYK	składnia i fleksja	Poprawna i urozmaicona składnia, poprawna fleksja	7
		Poprawna, czasami schematyczna składnia, poprawna fleksja	5
		W większości pracy poprawna	3
		Mimo błędów niezakłócająca komunikacji	1
	frazeologia słownictwo	Poprawne i urozmaicone	3
		W większości pracy poprawne	2
		Na ogół poprawne	1
	interpunkcja	Poprawna	2
		Na ogół poprawna, nie zakłócająca komunikacji	1
	ortografia	Bezbłędna	3
		Naruszenie normy w zakresie błędów drugorzędnych	2
		Sporadyczne błędy różnego stopnia	1
STYL	Jasny		1
	Prosty		1
	Zwięzły		1
	Jednolity		1
	Zgodny z zastosowaną formą wypowiedzi i adekwatny do tematu		1
KOMPOZYCJA	Trójdzielna (właściwe proporcje poszczególnych części)		1
	Funkcjonalna wobec tematu		1
	Spójna wewnętrznie w całości – pod względem myślowym i językowym (zastosowano językowe wykładniki zespolenia, aby połączyć akapity)		1
	Spójna wewnętrznie w zakresie akapitów (zastosowano językowe wykładniki zespolenia, aby połączyć zdania)		1
	Poprawna i konsekwentna w układzie graficznym		1

Uwaga: **żywość, obrazowość (zindywidualizowanie) stylu** należą do szczególnych walorów stylu i należy je oceniać poza pulą punktów.

Małgorzata Burzyńska – Kupisz

Rozdział IV

KLASYFIKACJA BŁĘDÓW JEZYKOWYCH

W ocenianiu wypracowań i kierowaniu pracą ucznia nad kształtowaniem sprawności językowo – stylistycznej przydatna jest (wspólna dla wszystkich) klasyfikacja błędów, którą stosuje egzaminator okręgowej komisji egzaminacyjnej. Opracowano ją na podstawie:

- A. Cegiela, A. Markowski *Z polszczyzną za pan brat*, Warszawa 1982
- A. Markowski *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 1999

Błędy gramatyczne

1. błędy fleksyjne, czyli:

- a) nieodmienianie wyrazów, np. nieodmienianie liczebników, nieodmienianie polskich nazwisk, np. *Zawarła związek małżeński z Janem Cierpisz, Rekordu Janusza Sidło długo nikt nie pobit*; nieodmienianie imion polskich zakończonych na –o, np. *Hugo Kollątaja, Bruna Walickiego*
- b) błędna odmiana wyrazów, np. nazwisk kobiet, np. *Billewiczówniej*, błędna odmiana nazw miejscowości, np. w *Jabłonnej*,
- c) nadawanie rzeczownikom niewłaściwego rodzaju, np. *ten pomarańcz, ten niedolega*
- d) błędne stopniowanie przymiotników, stosowanie niewłaściwego rodzaju stopniowania, np. *bardziej mądry* lub łączenie dwóch rodzajów stopniowania, np. *bardziej mądrzejszy*
- e) nieuwzględnianie różnic między męską i żeńską formą czasowników, np. *przyszłem*
- f) błędna forma czasowników powstająca na skutek skrzyżowania różnych wzorców odmiany, np. *przekonywuję i przekonywujący*

2. błędy składniowe, czyli:

- a) naruszenie związku zgody, np. *Wujostwo przyjechało do nas na całe lato.; Do Kmicica przyszedł stary Kiemlicz i synowie.*,
- b) naruszenie związku rządu – polegające najczęściej na stosowaniu formy biernika tam, gdzie powinna być zastosowana forma dopełniacza, użyciu niewłaściwego spójnika lub pomyleniem zakresu użycia bezokolicznika i rzeczownika odczasownikowego, np. *Nie trzeba zwracać uwagę na wszystkie*

błędy wypowiedzi ustnej, Udostępnienie sali gimnastycznej dla uczniów możliwe jest dopiero po zakończeniu lekcji., Dyrektor szkoły umożliwił nam wyjść na wystawę do muzeum.

- c) połączenie w całość dwóch przymków z jednym rzeczownikiem, który jest użyty w przypadku wymaganym tylko przez jeden z przymków, np. Kostiumy można oglądać przed i po spektaklu.*
- d) użycie przymków w niewłaściwym znaczeniu, np. gdzie w znaczeniu który Czytałem niedawno Potop, gdzie zamieszczono kadry z filmu Hoffmana.*
- e) naruszenie normy w związkach składniowych liczebnika – zgody i rządu, np. Pięć dzieci siedziało na ławce., Spotkanie Ojca Świętego z dwadzieścia jeden tysiącem młodzieży.*
- f) w zdaniach złożonych: rozpoczynanie zdania jedną konstrukcją, a kończenie inną, np. Zarówno lektury szkolne, podręczniki i różne encyklopedie czytałem, przygotowując się do matury;*
- g) błędne zastosowanie imiesłowowych równoważników zdań, np. Przygotowując się do matury była piękna, słoneczna pogoda.; Opublikował kolejny tom poezji, zdobywając w naszym konkursie pierwszą nagrodę.;*
- h) niewłaściwy szyk wyrazów w zdaniach podrzędnych przydawkowych, np. Ciotka Oleńki przygotowała posiłek dla Kmicica, który składał się dużej ilości potraw.*
- i) nieuzasadnione powtarzanie tych samych struktur składniowych w obrębie jednego zdania, np. Przyjaciele Kmicica, który był narzeczonym Oleńki, którą mu stary Billewicz zapisał w testamencie, w którym był również zapis o wsi, którą mu Billewicz również dał, bardzo wesoło bawili się w dworku.*

Małgorzata Burzyńska – Kupisz

Błędy leksykalne, czyli:

1. błędy słownikowe (wyrazowe)

a) użycie wyrazu w niewłaściwym znaczeniu, np.

Wizja szklanych domów była nierealna do realizacji.

Kompozycja końca utworu jest otwarta.

To, z kolei przeświadcza czytelników, że autor miał rację.

b) zbędne zapożyczenia, np.

Staram się kupować tylko produkty light.

Agent od public relations to novum w polskich firmach.

Lubię spotykać się z koleżankami w caffè bar.

c) dobór niewłaściwych wyrazów bliskoznacznych, np.

Sytuacja polityczna kraju wpłynęła na odrębność literatury Stefana Żeromskiego.

Swą służbę stemplowały śmiercią.

Moja siostra okazała się humanitarna, ponieważ pomogła mi odrobić lekcje.

d) nadużywanie wyrazów o szerokim zakresie, np.

Ta książka odniosła duże powodzenie wśród młodzieży.

Pisarz nie posiadał poglądów na ten temat.

Nic nie mam do powiedzenia w temacie bezrobocia.

e) nadużywanie modnych słów, np.

Osobiście uważam, że...

Mówiła dokładnie tak, jak nie powinna była mówić.

Aczkolwiek ja twierdzę, że bohater postąpił nieetycznie.

Czułam się jakby nieusatysfakcjonowana.

f) niewłaściwe użycie lub nadużywanie zaimków osobowych i nieokreślonych, np.

Pisarz ukazał nam panoramiczny obraz społeczeństwa.

Dlatego właśnie nadał swojemu utworowi tytuł „Przedwiośnie”.

Staruszka opowiadała nam o jej własnych kłopotach.

Nie mam czasu na jakąś rozrywkę.

g) pleonazmy, np.

Pisarz nie wiedział, jak potoczyły się dalej losy Polski.

Dlatego tak liczne konceptje programu uzdrowienia zaprezentował w tym utworze.

Strugi mokrego deszczu zalewały oczy przechodniom.

Jej zło i obrazy łatwo sobie wyobrazić.

2. błędy frazeologiczne, czyli:

- a) łączenie elementów pochodzących z dwóch różnych związków frazeologicznych, np.

Marzenia bohatera rozwiały się w gruzy.

Pod Grunwaldem to rycerze zakonni odnieśli klęskę.

- b) przekształcanie frazeologizmów, np.

Spotkanie z twarzą w twarz.

Słoń nadepnął mu na twarz.

Spocząć na osiągnięciach.

- c) niedokładne rozumienie znaczenia związku frazeologicznego, np.

Z bogatej gamy dzieł Józefa Ignacego Kraszewskiego najbardziej podoba mi się „Stara baśń”.

Bohaterowi wyrosły rogi i stał się o wszystko zazdrosny.

Judym nie zasypiał gruszek w popiele, postanowił więc rozstać się z Joasią.

- d) tautologia, (wypowiedź, w której wyraz określany i określający mają taką samą treść), np.

Spotkanie Klucznika i Jacka Soplicy, dwóch nieprzyjaciół kończy się przebaczeniem, mimo iż obaj żywili do siebie złość.

Miłosz jest na pewno wielkim i wybitnym poetą.

Był patriotą i kochał swoją ojczyznę.

Kochanowski wytyka szlachcie jej złe wady.

Bezpośrednim świadkiem wydarzeń...

- e) neologizmy frazeologiczne, np.

Być może trudno było realistycznie spojrzeć na ówczesną rzeczywistość.

Wyraził swoje intencje odnoszące się do rewolucji.

Horeszko w chwili śmierci zaznaczył znak krzyża w powietrzu.

3. błędy słotwórcze

- a. zastosowanie niewłaściwego formantu, np.

kotkowa, projekciarz, pierwszoklasiarz, zapisywacz

- b. używanie formacji zbudowanej niezgodnie z polskimi modelami słotwórczymi, np.

biznesplan, kinderniespodzianka,

Błędy stylistyczne (nie nastąpiło naruszenie norm gramatycznych, ale dokonano złego wyboru środków językowych), czyli:

- a) wielosłowie (używanie wyrazów zbędnych, niewnoszących żadnych informacji do tekstu – styl rozwlekły), np.

W obu fragmentach zostały przedstawione szczere uczucia, wypływające z głębi serca

Żeromski umarł, nie znając, jak potoczyły dalej losy Polski, lecz pozostawił żywy dowód swoich niepokojów o przyszłość kraju – powieść „Przedwiośnie”, która służy również i ludziom współczesnym, gdyż nasze czasy nie oszczędziły nam wielu rozterek dotyczących Polski.

Ta koncepcja była swoistego rodzaju marzeniem Żeromskiego, który tą drogą chciał pokazać, czego pragnie, będąc wyrazicielem innych.

- b) wieloznaczność, np.

Ocena pracy nauczyciela była zaskakująca.

- c) skróty myślowe, np.

W „Ferdynandzie” Witolda Gombrowicza występuje absurd i neologizmy.

Izabela Łęcka była piękną kobietą: miała jasne włosy, niebieskie oczy, zgrabną sylwetkę i szary kostium.

- d) mieszanie stylów (np. używanie słownictwa urzędowego w języku potocznym lub potocznego w oficjalnym, czyli naruszenie zasad harmonii stylistycznej.

Do tej kategorii błędów zaliczamy również nadużywanie poetyzmów wpływających na kwiecistość stylu), np.

W ogniu rzeczywistości pod obuchem faktów pryska jak bańka mydlana łabędzi śpiew o racjonalnej gospodarce.

Sluga nigdy tego nikomu nie mówił, gdyż był wściekły z powodu śmierci swego pana...

W piątek po południu nie miałem czasu, ponieważ poszedłem na pocztę, by uiścić należne opłaty.

W późniejszej fazie rozwoju osobowości Kordian był zdolny do podejmowania ważnych decyzji.

- e) ubóstwo słownictwa ujawniające się w nadużywaniu zaimków, np.
Jacek Soplica otrzymał to, co chciał – przebaczenie i mimo to, że zrobił to tuż przed śmiercią...
Uczniowie w końcu przekonali się do tego, opłacił się im ich trud.
- f) nadużywanie wyrazów obcych zakłócających komunikatywność, np.
Akt mowy może realizować takie cele, jak: lokucję, illokucję, perlokucję.

W aspekcie stosunków bilateralnych ten fakt należy ocenić ambiwalentnie.

- g) stylizacja językowa nie mająca uzasadnienia w treści i charakterze stylowym wypowiedzi, (niejednorodność stylistyczna), np.
Jan Kochanowski jest świetlaną postacią w panteonie poetów renesansu.

Imaginacja podpowiadała mu, że decyzja, którą podejmie, spowoduje ogromne perturbacje

Błędy merytoryczne, czyli:

- a) błędy rzeczowe- dotyczą głównie treści pracy (wiadomości i zastosowania wiadomości)
- b) brak zrozumienia istoty faktów, wydarzeń, zjawisk oraz związków i zależności między nimi.
- c) Błędy w definiowaniu pojęć i terminów, w użyciu i nazw, w podawaniu nazwisk (także ich błędny zapis)
- d) zniekształcenie cytatów

Błędy logiczne - błędy w myśleniu (np. skróty i przeskoki myślowe, pomieszanie przyczyn i skutków,)

Przyjaźń w literaturze każdej z epok była tematem bardzo często poruszonym. Mimo iż to problem zawsze aktualny, to jednak pisarze znacznie częściej wybierali słowo „nienawiść”, „wróg” jako motyw przewodni w swoich utworach.

Starożytna doskonałość Homera oraz wielki kunszt poetycki naszego wieszca narodowego sugerują o wielkiej mocy ich utworów.

Innym podobieństwem obu dzieł jest wywołanie u słuchaczy czy rozmówców takich uczuć, jak: wzruszenie i poczucie żalu.

Lucyna Grabowska

Rozdział V

KRYTERIA OCENIANIA PRACY PISEMNEJ Z JĘZYKÓW MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH - EGZAMIN ZEWNĘTRZNY

Kryteria oceniania pracy pisemnej dzielą się na dwie części: pierwsza to model rozwinięcia tematu, druga – kryteria oceny języka, stylu i kompozycji. Model rozwinięcia tematu zawiera wykaz elementów, które składają się na interpretację tekstu lub jego fragmentu pod kątem tematu. Sposób punktowania poszczególnych elementów zależy od stopnia szczegółowości zapisu. Szczegółowe zapisy punktowane są pojedynczymi punktami, natomiast bardziej ogólne – większą ilością punktów, np. od 1 do 2 i więcej. W każdym modelu rozwinięcia tematu jest więcej punktów niż zdający może otrzymać, np. za rozwinięcie tematu w wypracowaniu na poziomie podstawowym można otrzymać maksymalnie 20 punktów, natomiast model rozwinięcia tematu może być rozbudowany do 30. Tak rozszerzony

model odpowiedzi pozwala zdającym na pewną swobodę w realizacji tematu i daje poczucie bezpieczeństwa w dążeniu do maksymalnego wyniku.

Warto poświęcić lekcje na analizę przykładowych tematów i kryteriów oceniania, by uświadomić uczniom, że oceniana jest nie tylko umiejętność analizowania i interpretowania tekstu, ale także umiejętność argumentowania własnego stanowiska, formułowania wniosków, wprowadzania kontekstów czy posługiwania się cytatem.

O ile model rozwinięcia tematu zależy od problemu zawartego w temacie, od możliwości, jakie stwarza tekst w odniesieniu, do którego został sformułowany temat, o tyle kryteria oceny języka i kompozycji są stałe i jednakowe dla wszystkich języków ojczystych. Za język i kompozycję wypracowania na poziomie

podstawowym uczeń może otrzymać maksymalnie 29 punktów, a na poziomie rozszerzonym – 18 punktów.

W kryteriach oceny języka zamieszczonych w informatorach maturalnych z języków mniejszości narodowych składnia połączona jest z fleksją, ponieważ bardzo często użycie błędnej formy fleksyjnej powoduje, że cała konstrukcja zdania jest błędna.

Ocena stylu połączona została z oceną słownictwa i frazeologii. Do opisu stylu w kryteriach oceniania użyto określeń: *styl swobodny, żywy, styl komunikatywny*. Określenia: *swobodny, żywy* należy traktować jako synonimiczne do takich cech stylu jak *obrazowość* i *indywidualizowanie*, a więc cech przeciwstawnych do stylu sformalizowanego – urzędowego, naukowego, publicystycznego. Komunikatywność stylu zależy od bogatego słownictwa, od umiejętności operowania synonimami, antonimami i fachowymi pojęciami, od użytych w tekście związków frazeologicznych oraz od umiejętności stosowania środków stylistycznych, np. apostrof, pytań retorycznych, zdań wykrzyknikowych.

Często błędy stylistyczne wynikają z naruszenia klasycznej zasady stosowności, czyli harmonii między treścią a warstwą językową. Wszelkie nadużycia środków językowych, wprowadzanie do

języka literackiego słownictwa potocznego, żargonowego lub zbyt dużej ilości specjalistycznych terminów zakłóca komunikatywność tekstu, a więc jest błędem stylistycznym. Szczegółowe objaśnienie pojęć występujących w kryteriach znajdziemy w tekście prof. Andrzeja Markowskiego pt. *Słowniczek terminów używanych w „Kryteriach oceniania formy pracy maturalnej z języka polskiego”* znajdującym się na stronach tego biuletynu.

Kryteria oceniania ortografii i interpunkcji zostały połączone, mimo że błędy interpunkcyjne mogą być powodem wadliwych konstrukcji składniowych. Za na ogół bezbłędną interpunkcję możemy przyznać dodatkowo jeden punkt.

W kryteriach oceniania ortografii występują takie określenia jak: *na ogół bezbłędna, sporadyczne błędy*. Określenia te wywodzą się ze szkolnej tradycji i odwołują się do doświadczeń nauczycieli języków ojczystych, którzy sprawdzając wypracowania uczniów, oceniali ortografię i interpunkcję przez szacowanie, analizę kategorii popełnionych błędów, a nie poprzez ich liczenie. Na ogół bezbłędna ortografia, sporadyczne błędy to błędy, które nie dyskwalifikują uczniowskich umiejętności pisania zgodnie z zasadami ortograficznymi. To mogą być, na przykład, błędy popełniane w wyrazach trudnych, rzadko używanych, nowych.

Zwróćmy jeszcze uwagę na kryteria oceniania kompozycji uczniowskiego wypracowania. Ocenę tę różnicuje głównie stopień spójności tekstu. Maksymalną liczbę punktów (5 pkt) piszący otrzymuje za kompozycję spójną i logiczną. Rozumiemy, że chodzi tu o spójność w obrębie całego tekstu, czyli wstępu, rozwinięcia, zakończenia, oraz spójność w obrębie akapitów, czyli spójność zdań. Logiczność kompozycji wyraża się nie tylko w umiejętności wprowadzania kolejnych argumentów, hierarchizowania ich, ale również w układzie graficznym, czyli w umiejętności stosowania akapitów. Niżej oceniamy kompozycję spójną tylko w obrębie całości, czyli wstępu, rozwinięcia i zakończenia. Pozostaje wyjaśnienie określenia: kompozycja funkcjonalna wobec tematu. To oraz inne określenia występujące w kryteriach

oceniania kompozycji znajdziemy we wspomnianym już tekście prof. Markowskiego.

Kryteria oceniania uczniowskiego wypracowania na poziomie podstawowym i rozszerzonym różnią się wagą poszczególnych kategorii kryteriów: na poziomie podstawowym najwyżej punktowany jest język 50% punktów (na rozszerzonym 40%), a na rozszerzonym rozwinięcie tematu – 55% punktów (na podstawowym 40%). Kompozycja również jest wyżej oceniana na poziomie podstawowym. Przeanalizowanie wagi poszczególnych kategorii kryteriów pozwoli uczniom na świadome i racjonalne przygotowanie do egzaminu pisemnego na obu poziomach.

Lucyna Grabowska

Rozdział VI

Prof. dr hab. Andrzej Markowski

SŁOWNICZEK TERMINÓW UŻYWANYCH W „KRYTERIACH OCENIANIA FORMY PRACY MATURALNEJ Z JĘZYKA POLSKIEGO”

Styl tekstu (mówionego lub pisanego) to jego językowy kształt, sposób, w jaki został on utworzony (wypowiedziany lub napisany) za pomocą środków językowych, wybranych spośród wszystkich elementów występujących w języku. Wybór środków językowych (wyrazów, związków frazeologicznych, konstrukcji składniowych, a w pewnej mierze także form fleksyjnych) zależy od kilku czynników, takich jak:

- konieczność ukształtowania tekstu tak, by najlepiej służył celowi, w jakim jest tworzony;
- dopasowanie tekstu do sytuacji, w jakiej powstaje, do tematu wypowiedzi i do odbiorcy (słuchacza bądź czytelnika);
- dążenie do ukształtowania wypowiedzi w sposób oryginalny i pełen wyrazu;
- indywidualne skłonności autora do mówienia (pisanie) w określony sposób.

W pracach maturalnych uczniów ukształtowanie stylistyczne wypowiedzi – ze względu na charakter powstającego tekstu, okoliczności, w których on powstaje, a przede wszystkim jego cel – powinno zależeć od tych czynników zhierarchizowanych tak, jak powyżej.

Styl jasny wypowiedzi to taki, który sprawia, że tekst jest w pełni zrozumiały dla tych odbiorców, dla których jest przeznaczony. Jasność stylu uzyskuje się przez:

- używanie słownictwa zrozumiałego dla odbiorcy; nienadużywanie terminologii i słownictwa fachowego, wyrazów przestarzałych i erudycyjnych;
- używanie wyrazów zgodnie z ich powszechnie przyjętym znaczeniem i w formie zgodnej z normą leksykalną (np.: *resentymenty* w znaczeniu ‘zadawnione urazy’, a nie: ‘powroty uczuć’; *wziąć*, nie: „wziąć”)
- umiarkowane nasycanie tekstu związkami frazeologicznymi, przytaczanymi w formie i znaczeniu zgodnymi z normą frazeologiczną (np. *w każdym razie*, nie: „w każdym bądź razie”, *twardy orzech do zgryzienia*, nie: „ciężki orzech do zgryzienia”, *przeczytać od deski do deski*, nie: *przeczytać do deski*);

- unikanie zdań zbyt długich i skomplikowanych formalnie; także nienadużywanie zdań wtrąconych i nawiasowych, które rozbijają główny tok wypowiedzenia;
- stosowanie naturalnego (niezwracającego uwagi czytelnika) szyku wypowiedzenia, bez zbędnych przestawek (inwersji), z usytuowaniem obok lub w pobliżu siebie członów wypowiedzenia powiązanych składniowo i znaczeniowo;
- posługiwanie się zrozumiałymi przenośniami, umotywowanymi treścią wypowiedzi.

Na jasność stylu składa się także przestrzeganie zasady, że w dłuższej wypowiedzi należy zachować logiczny porządek w przedstawianiu treści (zgodność toku pisania z tokiem rozumowania); w zasadzie w jednym zdaniu powinno się więc przedstawiać tylko jedną kwestię (myśl), czyli nie pisać o kilku sprawach naraz. Pozwoli to na unikanie zdań zbyt długich i skomplikowanych formalnie.

Jasność stylu zakłócają błędy ortograficzne i interpunkcyjne, a także rażące błędy językowe.

Styl prosty to styl wypowiedzi pozbawiony określeń czy dłuższych opisów nie motywujących się funkcjonalnie, lecz będących ozdobnikami, zwykle wyrażeniami i zwrotami pretensjonalnymi lub modnymi. Należy więc unikać:

- szablonowych, utartych określeń, często pochodzących ze złego stylu publicystycznego, np. *Krytyk optował za koncepcją sztuki zaangażowanej; Problem kobiet w powieści należy rozpatrywać w sposób kompleksowy; Obecnie czynimy starania, aby uzyskać środki pomocowe z Unii Europejskiej.*
- banalnych peryfraz, czyli wyrażeń omownych, np.: *kraj kwitnącej wiśni, miasto nad Wełtawą, podwawelski gród, Wenecja północy, nasi czworonożni przyjaciele, na łożu śmierci, ojciec poezji polskiej, polskie orły, polska Greta Garbo*;
- banalnych lub nieudanych metafor, np.: *Ania, uśmiechając się, odśloniła perły zębów; Sześć kul przerwało mu życie w momencie, kiedy po raz kolejny podrywał się do lotu; Prasa uderzyła w dzwony na trwogę, bo oto Polska znalazła się na krawędzi dziejowej czeluści, na dnie której czają się złe moce, pragnące naszej zguby*;
- słownictwa pseudowytwornego, np. *urokliwy, ślicznościowy, bynajmniej; jako że*;
- słownictwa pseudonaukowego, np.: *Struktura prac nad wdrożeniem reformy, To zapowiedź zmian w formule egzaminu dojrzałości; filozofia działania organizacji pozarządowych*;
- słów, wyrażeń i zwrotów modnych w danym okresie, np.: *Wyzwania, jakie stawia nam przyszłość, Dyskutowano o kondycji polskiej oświaty; Przemiana z totalnego*

przeciwnika w poważnego partnera; W temacie powrotu do ojczyzny; Z pewną taką nieśmiałością;

Przeciwieństwem stylu prostego jest styl zawiły, pretensjonalny.

Styl zwięzły to styl wypowiedzi pozbawiony sformułowań (określeń czy dłuższych opisów), które nie wnoszą nowych treści do tworzonego tekstu, powodują natomiast jego wydłużenie.

Żeby zachować zwięzłość stylu należy:

- stosować czasowniki o treści szczegółowej zamiast określeń opisowych złożonych zczasowników takich jak *dokonać, przeprowadzić, realizować, ulec*, połączonych z rzeczownikami odczasownikowymi. Należy więc pisać: *uruchomić system alarmowy* (a nie: *dokonać uruchomienia systemu alarmowego*), *przeanalizować potrzeby* (a nie: *przeprowadzić analizę potrzeb*), *skontrolować zamki w drzwiach* (a nie: *dokonać kontroli zamków w drzwiach*), *stan chorego pogorszył się* (a nie: *stan chorego uległ pogorszeniu*);
- unikać wyrażen przyimkowych, takich jak *na terenie, w ramach, na przestrzeni, z dziedziny, na odcinku, w warunkach, na drodze*, używanych w analitycznych konstrukcjach składniowych, np.: *Mieszkam na terenie miasta, przeżywającego rozwój* (lepiej: *w mieście, przeżywającym*), *na przestrzeni ostatnich lat* (zamiast: *w ciągu ostatnich lat*), *książka z dziedziny historii* (lepiej: *książka historyczna*), *w warunkach gospodarki sterowanej centralnie* (zamiast: *w gospodarce sterowanej centralnie*), *na drodze konsultacji* (lepiej: *przez konsultacje*);
- unikać sformułowań z wyrazem *fakt*, np.: *fakt zmiany oceny romantyzmu* (poprawnie: *zmiana oceny romantyzmu*);
- unikać określeń tautologicznych i pleonastycznych, np.: *powtarzać raz jeszcze, przychylna akceptacja, pełny komplet, rekonstrukcja i przebudowa gospodarki*.

Zwięzłości stylu nie należy mylić z krótkością wypowiedzi. Krótkość czy długość jest cechą bezwzględną tekstu, zwięzłość jest wynikiem oceny stosunku długości tekstu do jego zawartości treściowej.

Przeciwieństwem stylu zwięzłego jest styl rozwlekły.

Styl jednolity wypowiedzi to takie jej ukształtowanie językowe, które polega na tym, że wszystkie składniki tekstu: wyrazy, związki frazeologiczne, połączenia wyrazowe i dłuższe sformułowania pochodzą z tej samej odmiany językowej polszczyzny i reprezentują ten sam gatunek wypowiedzi. Naruszeniem jednolitości stylu jest występowanie w jednym

tekście pisanych elementów językowych (wyrazów, sformułowań itp.) pochodzących z różnych odmian i gatunków, na przykład:

- wplatanie elementów potocznych do tekstu o charakterze standardowym, por.: *Francuskich chłopów wkurza taka polityka i zbudowali piramidę z niechcianych owoców i warzyw*;
- umieszczanie określeń środowiskowych w tekście standardowym, por.: *Gospodarz otworzył w tym samym momencie zainkasował mocny cios pięścią w głowę*;
- mieszanie elementów urzędowych i potocznych w jednym tekście, por. *Ponadto nadmieniam, że kierownik przejechał mi po premii zupełnie bezpodstawnie*;
- wplatanie słów oficjalnych lub książkowych do tekstu standardowego lub potocznego, por.: *Zakład fryzjerski zainauguruje swoją działalność w najbliższy poniedziałek*;
- używanie określeń współczesnych do opisu dawnych realiów, np.: *Hugo Kollątaj reprezentował w Sejmie Wielkim opcję proreformatorską*.

Zachowanie jednolitości stylistycznej jest istotne nie tylko (a nawet nie przede wszystkim) **napoziomie** zdania, lecz także na poziomie akapitu i całości tekstu. Naruszenie jednolitości stylistycznej może bowiem nastąpić także wówczas, gdy początek tekstu jest napisany w innej konwencji niż jego koniec (np. wypracowanie rozpoczyna się stylem charakterystycznym dla eseju, a kończy językiem standardowym lub potocznym).

Styl adekwatny do tematu wypowiedzi osiąga się przez użycie takich środków językowych, które będą harmonizowały z tematyką wypowiedzi, a przynajmniej nie będą z nią kolidowały. Jest to właściwość nie ściśle językowa, lecz językowo-estetyczna i językowo-etyczna. Jeżeli zamierzeniem autora tekstu nie jest prowokacja czytelnika, powinien dobierać środki językowe zgodne z przyjętą konwencją stylistyczną, na przykład nie pisać wypracowania maturalnego językiem potocznym, a nekrologu stylem urzędowo-kancelaryjnym.

Styl żywy wypowiedzi pisanej to styl, który charakteryzuje się:

- obecnością różnorodnych typów zdań (a więc posługiwaniem się także zdaniami pytającymi i wykrzyknikowymi);
- stosowaniem różnych kategorii (form) gramatycznych w funkcjach wtórnych (np. czasu teraźniejszego w funkcji czasu przyszłego, strony biernej w funkcji konstrukcji bezosobowych);
- stosowaniem mowy pozornie zależnej;
- używaniem rozmaitych figur stylistycznych, np. apostrof, pytań retorycznych;

- wykorzystaniem dźwiękowej formy języka (stosowanie wykrzykników i wyrazów dźwiękonaśladowczych, wykorzystanie aliteracji itp.)
- stosowaniem wyrazów bliskoznacznych i przeciwstawnych znaczeniowo.

Żywość stylu jest cechą trudną do zmierzenia, a nieraz trudno ocenić, czy mamy do czynienia z zamierzonym zabiegiem stylistycznym autora tekstu, czy też nieuporządkowanie i różnorodność składniowa i leksykalna jest wynikiem braku umiejętności uporządkowania materii językowej i nieświadomym niezachowaniem zasady jednolitości tekstu.

Styl obrazowy charakteryzuje się:

- umiejętnym stosowaniem epitetów, porównań, metonimii i metafor, przy czym ważne jest zarówno zharmonizowanie tych środków stylistycznych z kontekstem, jak i przestrzeganie zasady umiarkowanego nasycenia nimi tekstu;
- umiejętnym używaniem związków frazeologicznych, zwłaszcza zwrotów i fraz, i nienaruszaniem przy tym zasad poprawności frazeologicznej, zwłaszcza zasady zharmonizowania frazeologizmu z resztą wypowiedzenia i zasady umiarkowanego nasycenia tekstu związkami frazeologicznymi;
- stosowanie przysłów, sentencji i złotych myśli.

Określenie **styl komunikatywny** jest uogólnieniem, w którym zawierają się cechy omówione powyżej: jasność, prostota, zwięzłość, jednolitość, żywość i obrazowość.

„Każda z wymienionych tu cech dobrego stylu może zostać uchylona w konkretnej wypowiedzi. Tak więc na przykład zwięzłość nie jest wskazana w tekście wykładu czy kazania, w których pewne treści, najważniejsze w przekonaniu nadawcy (wykładowcy, kaznodziei), należy powtarzać, by zostały dobrze zapamiętane. Powszechna zrozumiałość nie jest zasadniczą cechą tekstów naukowych czy technicznych, w których ważniejsza jest precyzja wypowiedzi, uzyskiwana m.in. przez używanie terminologii, z zasady niezrozumiałej dla tzw. przeciętnego odbiorcy. Odrębnymi regułami rządzą się teksty wypowiedzi dyplomatycznych, nie podlegające w zasadzie ocenie według powyższych kryteriów. Ograniczony zasięg mają też wymienione tu kryteria dobrego stylu w odniesieniu do tekstów publicystycznych, stojących na pograniczu literatury pięknej”. Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN, red. naukowy A. Markowski, Warszawa 1999. s. 1755.

Kompozycja wypowiedzi to układ jej elementów treściowych oraz styl językowy, jaki w niej zastosowano. Do kompozycji wypowiedzi pisanej zalicza się także składniki nieobowiązkowe: przypisy, indeksy, bibliografię, tworzące jej obudowę. W wypowiedziach dłuższych zalecane jest tworzenie planu, stanowiącego projekt kompozycji całości, lub wykorzystanie istniejących schematów tekstów określonego gatunku (np. charakterystyki postaci). Tekst ma zazwyczaj pewną formę rozpoczęcia, właściwego ujęcia tematu i zakończenia, co nosi nazwę kompozycji trójdzielnej.

Kompozycja trójdzielna wypowiedzi pisanej to występowanie w niej fragmentu będącego rozpoczęciem, części określanej jako rozwinięcie tematu i fragmentu, będącego zakończeniem wypowiedzi.

Rozpoczęcie wypowiedzi (jej początek) może przybierać różne formy. Oprócz tytułu (elementu obligatoryjnego w znacznej większości gatunków wypowiedzi pisanej) początek wypowiedzi tworzy zazwyczaj wstęp, będący wprowadzeniem do tematu i służący nawiązaniu kontaktu z czytelnikiem. Na przykład wstęp do rozprawki powinien zawierać informacje o problemie, który będzie w niej roztrząsany, można też w nim postawić tezę, którą chce się udowodnić. Początek wypowiedzi może także zawierać takie formy, jak dedykacja, motto i bezpośredni zwrot do adresata (czytelnika); użycie każdego z tych elementów powinno być uzasadnione, co ma znaleźć wyraz w treści części zasadniczej.

Zakończenie wypowiedzi pisanej może zawierać dłuższe podsumowanie jej treści albo krótsze jej spuentowanie. Niekiedy zawiera także odniesienie do początku wypowiedzi, co powoduje powstanie jakby klamry, spinającej całość; taki zabieg kompozycyjny sprzyja uzyskaniu spójności treściowej i formalnej napisanego tekstu.

Poszczególne części wypowiedzi pisemnej powinny być wydzielone formalnie, zarówno za pomocą odpowiedniego układu graficznego, jak i pewnych elementów językowych. Nie jest natomiast potrzebne używanie samych określeń *wstęp*, *rozwinięcie tematu*, *zakończenie*.

Pomiędzy wymienionymi częściami (składnikami) wypowiedzi utrzymują się zazwyczaj określone proporcje; część wstępna nie powinna być zbyt obszerna, choć należy zadbać o to, by stanowiła odpowiednie wprowadzenie do całości, zakończenie nie może być z kolei zbyt krótkie, zdawkowe. Uzyskaniu właściwych proporcji w kompozycji wypowiedzi pisemnej sprzyja zrobienie jej planu, także planu części wstępnej i zakończenia.

Kompozycję wypowiedzi ocenimy jako **funkcjonalną**, jeżeli układ i sposób przedstawienia treści pomaga zrozumieniu tez autora i przekonaniu do nich czytelnika. Funkcjonalność kompozycji przejawia się w jej spójności tematycznej i formalnej (zwłaszcza w stylu jednolitym i prostym). Jej składnikiem jest także umiejętny podział tekstu, zarówno w skali ogólnej (wstęp, część zasadnicza, zakończenie), jak i w zakresie podziału na akapity.

Akapit jest fragmentem tekstu pisanego, wydzielonym formalnie (wcięciami), a wyróżnionym ze względów treściowych, przede wszystkim semantycznych. Jest całością względnie autonomiczną treściowo, złożoną ze zdań wewnątrznie spójnych, powiązanych językowymi wskaźnikami zespolenia i nawiązania, odnoszących się do jednego zagadnienia, będącego „wspólnym ośrodkiem znaczeniowym”. Treść akapitu jest zwykle rozwinięciem motywu wprowadzanego przez jego pierwsze zdanie.

Składnia poprawna to znaczy wypowiedzenia skonstruowane zgodne z regułami składniowymi współczesnej ogólnej polszczyzny pisanej.

Składnia urozmaicona to znaczy wypowiedzenia nie tylko poprawne formalnie, lecz także różnorodne (np. zdania i równoważniki, różne typy zdań wielokrotnie złożonych, zdania pytające i wykrzyknikowe, zdania krótkie i rozbudowane itd.). stosowane przemiennie i ze świadomością ich wartości stylistycznej.

Składnia schematyczna to znaczy poprawna, ale nie odznaczająca się różnorodnością form (zob. wyżej), wykorzystująca głównie rozbudowane zdania pojedyncze i nieskomplikowane zdania złożone, przede wszystkim czasowe i przyczynowo-skutkowe.

Fleksja poprawna to znaczy nienaruszająca norm współczesnej polszczyzny ogólnej. Z powodu małej wariantywności współczesnej fleksji i minimalnego zróżnicowania wartości stylistycznej form fleksyjnych nie można mówić o fleksji urozmaiconej.

Słownictwo poprawne to znaczy wyrazy używane zgodnie ze swoim znaczeniem, a także nacechowaniem stylistycznym i ekspresywnym.

Słownictwo urozmaicone to znaczy pochodzące z różnych warstw (rodzime i obce, standardowe i książkowe, ekspresywne i neutralne itd.), używane ze świadomością jego wartości. Na urozmaicenie słownictwa wpływa wyzyskiwanie w wypowiedzi synonimów i wyrazów z tej samej grupy znaczeniowej, a także posługiwanie się antonimami i związkami frazeologicznymi.

UWAGA: Wybór pojęć i definicje w niniejszym słowniczku są skorelowane z propozycjami zawartymi w książce „Wiedza o języku polskim w zreformowanej szkole” pod red. Agnieszki Mikołajczuk i Jadwigi Puzyniny, Wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2003.

Większość przykładów zdaniowych pochodzi z pracy „Formy i normy, czyli poprawna polszczyzna w praktyce” pod red. Katarzyny Mosiołek-Kłosińskiej, Wydawnictwo Felberg SJA, Warszawa 2001.

Definicje są oparte na odpowiednich hasłach problemowych „Nowego słownika poprawnej polszczyzny PWN”, red. naukowy Andrzej Markowski, Warszawa 1999.

Scenariusz wewnątrzszkolnego badania diagnostycznego dla szkolnego zespołu nauczycieli języka polskiego / nauczycieli języków ojczystych mniejszości narodowych

Temat: Porównywalne ocenianie wypracowań uczniowskich

Cele:

- dążenie do wewnątrzszkolnej porównywalności oceniania wypracowań uczniowskich,
- dążenie do wewnątrzszkolnego ujednoczenia klasyfikacji błędów,
- zdiagnozowanie stopnia opanowania przez uczniów umiejętności pisania wypracowań zgodnie z wymaganiami określonymi w *Informatorze maturalnym z języka polskiego / mniejszości narodowych*.

Metody:

- analiza dokumentów,
- dyskusja,
- praca w grupie,
- praca indywidualna.

Do realizacji badania niezbędne będą następujące materiały:

- zadanie sprawdzające umiejętność pisania zgodnie ze standardami wymagań egzaminacyjnych na maturę 2005 wraz z modelem realizacji tematu,
- kryteria oceniania języka, stylu i kompozycji, np. kryteria analityczne zaproponowane w *Biuletynie CKE*
- wypracowania uczniowskie
- klasyfikacja błędów, np. zaproponowana w *Biuletynie CKE*
- Tekst prof. Andrzeja Markowskiego: „Słowniczek terminów używanych w „kryteriach oceniania formy pracy maturalnej z języka polskiego”

W celu przygotowania badania należy:

- powiadomić dyrektora szkoły o planowanych badaniach,
- powołać zespół nauczycieli, który przeprowadzi badanie,
- wybrać spośród członków zespołu moderatora,
- zaprojektować badanie diagnostyczne: wybrać klasy, określić zakres materiału wspólny dla wszystkich badanych klas, poziom sprawdzanych umiejętności: podstawowy lub rozszerzony, czas pracy ucznia, przygotować zadanie sprawdzające umiejętność pisania,
- powielić zadanie w odpowiedniej liczbie egzemplarzy,
- przeprowadzić badanie,
- zapoznać się z wyżej wymienionymi materiałami,
- opracować harmonogram spotkań zespołu sprawdzającego.

Przebieg badania:

1. Organizacja badania:

- Nauczyciele języka polskiego lub języka ojczystego mniejszości narodowej, którzy postanowili przeprowadzić badanie diagnostyczne w swojej szkole, powinni przede wszystkim powiadomić dyrektora szkoły o swoim przedsięwzięciu, ponieważ wymaga ono wykonania wielu czynności organizacyjnych.
- Następnie wybierają spośród siebie moderatora, który będzie kierował procesem sprawdzania i oceniania.
- Planują przeprowadzenie badania i przebieg sprawdzania.
- Wybierają klasy, w których będzie przeprowadzone badanie.
- Określają zakres wymagań wspólny dla wybranych klas.
- Konstruują narzędzie lub wybierają spośród już wystandaryzowanych i opublikowanych, np. z informatora maturalnego. Ważne jest, by zadanie sprawdzające umiejętność pisania było skonstruowane zgodnie z zasadami opisanymi w informatorze maturalnym i zawierało model rozwinięcia tematu.*
- Określają czas realizacji zadania przez uczniów (poziom podstawowy ok. 100 minut, rozszerzony 130).

2. Przebieg procesu sprawdzania:

Zespół przeprowadzający badanie wykonuje następujące czynności:

- Powiela kilka prac, np. 5 w liczbie wystarczającej dla wszystkich członków zespołu. Wszyscy sprawdzają te same prace.
- Przygotowuje w odpowiedniej ilości egzemplarzy model rozwinięcia tematu, kryteria oceniania języka, stylu i kompozycji oraz materiał dotyczący klasyfikacji błędów.
- Ustala sposób punktowania szczególnych walorów pracy.
- Wszyscy członkowie zespołu sprawdzają tę samą pracę. Metody sprawdzania i punktowania są różne, np. możemy najpierw sprawdzić zawartość merytoryczną i przydzielić punkty zgodnie z modelem rozwinięcia tematu, a następnie, podczas kolejnego czytania sprawdzić i przydzielić punkty za język, styl i kompozycję.
- Sprawdzający na bieżąco dzielą się spostrzeżeniami, wątpliwościami i podejmują wspólną decyzję, która będzie obowiązywała przy sprawdzaniu wszystkich prac. Efektem tej części procesu sprawdzania jest nabycie umiejętności posługiwania się kryteriami oceniania, które promują to, co w pracy ucznia jest, a nie karzą za to, czego w pracy nie ma oraz wypracowanie wspólnego stanowiska wobec problemów wynikających ze stosowania obiektywnych kryteriów (co wymaga nieraz rezygnacji z subiektywnych opinii, stosowanych przez lata kryteriów czy z pewnych nawyków).
- Członkowie zespołu otrzymują od moderatora prace do sprawdzenia – najlepiej klasy, w której sprawdzający nie uczy.
- W czasie sprawdzania nauczyciele konsultują swoje wątpliwości z moderatorem.

- Po otrzymaniu prac od sprawdzających moderator weryfikuje, np. 5 losowo wybranych prac od każdego nauczyciela; celem weryfikacji jest doprowadzenie do porównywalnego oceniania.
- Moderator omawia wyniki weryfikacji. Jeżeli stwierdzi, że zaistniała duża rozbieżność w punktowaniu, to może podjąć decyzję o podwójnym sprawdzaniu prac lub przeprowadzeniu ćwiczenia, od którego zaczęło się sprawdzanie (powielenie tych samych prac). **Podczas omawiania wyników weryfikacji zainteresowani powinni określić przyczyny ewentualnych niezgodności w sprawdzaniu.**

3. Proces oceniania

- Gdy proces sprawdzania został zakończony, można przeliczyć punkty na stopnie szkolne. Przeliczanie powinno być zgodne z zasadami wewnątrzszkolnego systemu oceniania.
- Przypomnijmy, że uczeń zdał egzamin maturalny z przedmiotu obowiązkowego, gdy uzyskał 30% punktów możliwych do uzyskania z tego przedmiotu na poziomie podstawowym.

4. Wnioskowanie o osiągnięciach szkolnych ucznia

- Najlepszym sposobem prowadzącym do wnioskowania o osiągnięciach uczniów jest sporządzenie tabeli zbiorczej wyników. Z pomocą nauczycielom języków ojczystych mogą przyjść informatycy i dokonać analizy ilościowej wyników.
- Model rozwinięcia tematu i kryteria oceniania języka stylu i kompozycji tworzą kartotekę zadania, która powinna stanowić punkt odniesienia w analizie jakościowej wyników. Punktem odniesienia mogą być też standardy wymagań egzaminacyjnych.
- Analiza statystyczna, interpretacja otrzymanych wyników oraz analiza w odniesieniu do modelu rozwinięcia i kryteriów pozwoli nauczycielom wywnioskować o sukcesach i porażkach uczniów, ewentualnie przemyśleć sposoby doskonalenia uczniowskich umiejętności pisania wypracowań.

Lektura, która może być pomocna w doskonaleniu umiejętności sprawdzania i oceniania osiągnięć szkolnych ucznia:

1. B. Niemierko: Pomiar wyników kształcenia, Warszawa 1999, WSiP
2. B. Niemierko: Między oceną szkolną a dydaktyką, Warszawa 1998, WSiP
3. B. Niemierko: Pomiar sprawdzający w dydaktyce, Warszawa 1990, PWN
4. T. Tyszka: Psychologiczne pułapki oceniania i podejmowania decyzji, Gdańsk 1999, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne
5. B. Niemierko: Ocenianie szkolne bez tajemnic, Warszawa 2002, WSiP

Centralna Komisja Egzaminacyjna

*Zespół nauczycieli, który zdecyduje się skonstruować zadanie sprawdzające umiejętność pisania powinien przestrzegać następujących zasad:

- Po skonstruowaniu zadania, należy sprawdzić komunikatywność sformułowania tematu, trafność modelu rozwinięcia tematu. Sprawdzamy, np. poprzez próbne testowanie w zaprzyjaźnionej szkole. Pozyskane w ten sposób wypracowania uczniowskie pozwolą konstruktorom upewnić się, czy uczniowie odczytali temat zgodnie z intencją autorów i czy model rozwinięcia tematu jest funkcjonalny.
- Pożądana jest też zewnętrzna recenzja zadania, np. doradcy metodycznego.

*Małgorzata Burzyńska-Kupisz
Lucyna Grabowska*

ZALĄCZNIK nr 1

Zestawienie zapisów z Podstawy programowej dla szkół ponadgimnazjalnych z zapisami Standardów wymagań egzaminacyjnych na maturę od 2005 r.

POZIOM PODSTAWOWY	
Standardy wymagań egzaminacyjnych	Podstawa programowa
I. WIADOMOŚCI I ROZUMIENIE	
Zdający zna, wie i rozumie:	
W ZAKRESIE WIEDZY O JĘZYKU	
1) co to jest znak i jakie są rodzaje znaków: a) zna typy znaków (np. ikonograficzne, językowe), b) wie, co to znaczy, że określony zbiór znaków jest systemem, c) rozumie istotę języka jako dwuklasowego systemu znaków,	Treści 1.1 Treści 1.3 Treści 2.2;2.3;2.4 Treści 2.1;2.3;2.4
2) jakie są podsystemy języka: a) zna podsystem fonetyczny, leksykalny i gramatyczny; wie, co to wyraz, a co forma wyrazowa, b) zna podstawowe pojęcia leksykalne, słowotwórcze, fleksyjne, składniowe, to znaczy zna podstawy gramatyki języka polskiego,	Treści 2.2; 2.3;
3) na czym polega bogactwo leksykalne i frazeologiczne polszczyzny i jak je pomnażać środkami rodzimymi: a) zna pojęcia synonimii, antonimii, polisemii, homonimii leksykalnej, b) zna podstawowe procesy słowotwórcze polszczyzny, c) zna definicję i rozróżnia typy frazeologizmów, d) zna pojęcie neosemantyzacji,	Treści 3.3; Osiągnięcia 1.3;2.1;2.5
4) co to znaczy mówić i pisać poprawnie: a) zna pojęcie kultury języka, normy językowej i błędu językowego, b) zna podstawowe typy błędów językowych (błędy wymowy, odmiany, składniowe, leksykalne, znaczeniowe, frazeologiczne, stylistyczne, ortograficzne i interpunkcyjne),	Treści 1.3;6.2
5) czym różni się polszczyzna mówiona od pisanej, czyli zna podstawowe cechy obu typów języka, wynikające z różnic sytuacji komunikacyjnej,	Treści 5.2
6) na czym polega społeczne i terytorialne zróżnicowanie polszczyzny: a) zna pojęcie dialektu ludowego i gwary ludowej, b) wie, co to są gwary środowiskowe i zawodowe, c) zna pojęcie regionalizmu językowego,	Treści 6.1; 6.3
7) jakie są style współczesnej polszczyzny: a) zna pojęcie stylu językowego, a także stylów artystycznych i użytkowych, b) zna podstawowe cechy stylów pisanych (urzędowego, dziennikarskiego, publicystycznego, naukowego) i mówionych (monologowego, dialogowego),	Treści6.1
8) co to jest stylizacja językowa i jakie są podstawowe typy stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja tekstu),	Osiągnięcia 1.1
9) co to jest akt mowy i jakie są rodzaje aktów mowy; wie o składnikach aktu mowy, o jego sensie dosłownym i intencjonalnym,	Treści 1.2; 7.1
10) jakie są podstawowe funkcje tekstów językowych; zna funkcję komunikacyjną, impresywną, ekspresywną i poetycką tekstu,	Treści 3.3; 3.4; 4.2; 4.3 Osiągnięcia 1.2
11) na czym polega umiejętność przekonywania; co to są zabiegi perswazyjne i nieuczciwe używanie języka: a) zna pojęcia perswazji językowej i manipulacji oraz etyki językowej, b) zna językowe środki wykorzystywane w tych zabiegach,	Treści 4; Osiągnięcia 1.2;1.3; 1.4
12) na czym polega umiejętność publicznego zabierania głosu oraz zna podstawowe pojęcia retoryczne: pytanie retoryczne, elipsę, metaforę,	Treści 6.2 ; Osiągnięcia 1.3; 2.1
13) jak sprawnie posługiwać się polszczyzną w zależności od sytuacji	

<p>komunikacyjnej:</p> <p>a) zna zasadę stosowności wypowiedzi, b) wie, kiedy posługiwać się językowymi odmianami oficjalnymi, a kiedy nieoficjalnymi,</p> <p>14) na czym polega językowy <i>savoir-vivre</i>, czyli zna sposoby zwracania się do innych, zasady grzeczności, np. w dyskusji, w korespondencji,</p> <p>15) jakie były najważniejsze procesy językowe w historii języka i jakie ślady pozostawiły one we współczesnej polszczyźnie (podstawowe procesy fonetyczne, a także leksykalne - rozwój znaczeniowy wyrazów, zapożyczenia),</p> <p>16) jakie są językowe rezultaty kontaktów polszczyzny z innymi językami, dawniej i dziś:</p> <p>a) wie, z jakich języków polszczyzna przede wszystkim zapożyczała środki językowe, b) zna pojęcia zapożyczenia leksykalnego i kalki językowej (znaczeniowej i strukturalnej),</p> <p>17) co to znaczy, że język jest wartością, czyli wie, co to jest wartość sama w sobie (autoteliczna) i wartość użytkowa języka (język jako narzędzie),</p>	<p>Treści 4.5; Osiągnięcia 2.6</p> <p>Treści 5.1</p> <p>5.1</p> <p>Treści 4; 3.3; ponadto ten standard podsumowuje całość nauki o języku i literaturze</p>
W ZAKRESIE WIEDZY O LITERATURZE I KULTURZE	
<p>18) utwory literackie i inne teksty kultury, wskazane w podstawie programowej dla zakresu podstawowego, ważne dla poczucia tożsamości narodowej i przynależności do wspólnoty europejskiej i światowej,</p> <p>19) podstawowe tematy, motywy i wątki, występujące w utworach literackich i innych tekstach kultury,</p> <p>20) podstawowe wyróżniki utworu literackiego oraz właściwości różnych rodzajów i gatunków literackich, konwencji stylistycznych i tradycji literackich,</p> <p>21) podstawowe pojęcia z zakresu poetyki (wersyfikacja, kompozycja, stylistyka, genologia), teorii literatury i historii literatury, np. konwencja literacka, prąd artystyczny, rodzaj i gatunek literacki; temat, wątek, motyw, styl,</p> <p>22) podstawowe procedury analizy utworu literackiego, np. odnalezienie dominanty kompozycyjnej; rozpoznanie konwencji rodzaju i gatunku literackiego, określenie nadawcy i odbiorcy, konwencji estetycznej i stylistycznej, rozpoznanie przesłania ideowego dzieła,</p> <p>23) podstawowe kategorie estetyczne: komizm, tragizm, patos, ironia oraz ich funkcje – w zakresie niezbędnym do zrozumienia czytanych utworów,</p> <p>24) style w sztuce, ich cechy i związek z kulturą epoki,</p> <p>25) pojęcie tradycji literackiej i podstawowe wyznaczniki różnych tradycji (staropolskiej i oświeceniowej; romantycznej i pozytywistycznej; młodopolskiej i awangardowej),</p> <p>26) cechy kodów komunikacyjnych sztuk innych niż literatura, np. teatru, filmu, malarstwa,</p> <p>27) zjawiska kultury dawnej i współczesnej – ważne dla zrozumienia czytanych utworów,</p> <p>28) podstawowe konteksty interpretacyjne poznanych utworów, rozumie rolę kontekstu w odczytywaniu utworu,</p> <p>29) pojęcia: kultura wysoka, masowa, elitarna, kultura pop, arcydzieło, kicz,</p> <p>30) wpływ środków masowego przekazu (prasy, radia, telewizji, Internetu) na przemiany w kulturze współczesnej,</p> <p>31) wartości narodowe i związane z własnym dziedzictwem kulturowym (np. patriotyzm, ojczyzna, mała ojczyzna, naród, społeczeństwo); wartości stanowiące dorobek cywilizacji śródziemnomorskiej,</p>	<p>Roz. „Lektura”; Osiągnięcia 3.3; 4</p> <p>Treści 10; Osiągnięcia 4.1d</p> <p>Treści 7.1; 8; 9.1;9.2 Osiągnięcia 3.3; 4.1c</p> <p>Treści 7.1; 9 Osiągnięcia 4.1c</p> <p>Osiągnięcia 3.3; 4.1c</p> <p>Treści 11.2; 11.3; Osiągnięcia 3.3; 4.1c</p> <p>Treści 8; 9.2; 9.4; 9.5; Osiągnięcia 4.2a</p> <p>Treści 7.3;7.4; Osiągnięcia 4.1e</p> <p>Treści 7;8;9; Osiągnięcia 4.2d</p> <p>Treści 9.3; Osiągnięcia 4.1c</p> <p>Treści 7.1; 7.2;7.3;7.4;7.5 Osiągnięcia 3.1</p> <p>Treści 7.2; Osiągnięcia 3.2</p> <p>Treści 11.4; 11.5; 11.6; Osiągnięcia 4.3a</p>

W ZAKRESIE REDAGOWANIA TEKSTÓW	
32) jakie są zasady kompozycji dłuższych wypowiedzi pisemnych i ustnych,	Treści 3.2; Osiągnięcia 2.2;2.1;2.3; 2.7
33) jakie są zasady przekształcania tekstu pisanego, np. zasady streszczania, skracania i rozwijania tekstu oraz zasady cytowania,	Osiągnięcia 2.4
34) jakie są podstawowe zasady tworzenia takich tekstów, jak interpretacja utworu literackiego, rozprawka, referat, recenzja; zna cechy językowe i formalne wymienionych gatunków piśmiennictwa,	Treści 3.2; Osiągnięcia 2.2
35) na czym polega praca redakcyjna nad tekstem (kolejność podawania informacji, adiustacja tekstu, tworzenie tytułów, wyróżnienia techniczne),	Osiągnięcia 2.3
36) jakie są podstawowe cechy tekstu popularnonaukowego.	Osiągnięcia 3.2

*Określenie „wie i rozumie” należy odnieść do standardów wymagań z zakresu wiedzy o języku i redagowania tekstów; określenie „zna i rozumie” należy odnieść do standardów wymagań z zakresu wiedzy o literaturze i kulturze.

II. KORZYSTANIE Z INFORMACJI

Zdający potrafi:

W ZAKRESIE ODBIORU TEKSTÓW KULTURY	
1) rozpoznać różne rodzaje znaków w prezentowanych wytworach kultury; rozpoznać, co jest, a co nie jest systemem znaków; wskazać w przedstawionym materiale (na obrazie, rycinie, w tekście, fragmencie filmu) znaki różnego rodzaju,	Treści 1.1; 1.3; 7; Osiągnięcia 4.1e
2) wskazać w tekście określone formy fleksyjne i połączenia wyrazowe: rozpoznać formy fleksyjne wyrazów różnych części mowy, rozpoznać i nazwać podstawowe związki składniowe,	Treści 2.3; 2.4 Osiągnięcia 2.3;
3) rozpoznać wieloznaczność słowa i odróżnić ją od homonimiczności form; pokazać poprawne i manipulacyjne posługiwanie się wyrazami wieloznacznymi,	Treści 2.2; 2.3; 4.4; 3.4 Osiągnięcia 1.1; 1.2
4) wyróżnić w tekście związki frazeologiczne i odczytać ich znaczenia,	Osiągnięcia 1.5; 2.3
5) odczytać dosłowne i metaforyczne znaczenia wyrazów,	Osiągnięcia 4.1d
6) odróżnić tekst językowo poprawny od niepoprawnego,	Osiągnięcia 2.1; 2.3; 2.3; 2.5
7) wskazać istotne cechy języka mówionego i pisanego oraz rozpoznać (według określonych cech), czy dany tekst jest mówiony, czy pisany,	Treści 1.3
8) wskazać i rozpoznać w tekście elementy gwar terytorialnych, zawodowych i środowiskowych,	Treści 5.2
9) wskazać podstawowe cechy językowe poszczególnych stylów; rozpoznać (według określonych cech), w jakim stylu pisany jest wskazany fragment,	Treści 6.1; 6.2
10) wskazać w tekście stylizację; rozpoznać typ stylizacji,	Treści 6.1
11) odróżnić intencje aktu mowy, np. rozkaz od prośby, pytanie od stwierdzenia; wydobyć ukryte cechy aktu mowy; dostrzec ironię, sarkazm, prowokację w tekście wypowiedzi,	Osiągnięcia 1.1; Treści 4
12) rozpoznać funkcje określonych tekstów i wskazać środki językowe służące tym funkcjom,	Osiągnięcia 3.2;3.3
13) rozpoznać w tekście językowe środki perswazji i manipulacji: odróżnić środki etyczne od nieetycznych, szczerłość od nieszczerłości wypowiedzi, pokazać określone środki perswazji językowej, wskazać tekst zawierający manipulację językową, odróżnić zdania o faktach od zdań będących interpretacją faktów,	Treści 3; 4; Osiągnięcia 1.1; 1.2; 1.7
14) we współczesnej polszczyźnie wskazać ślady procesów dawnych; wskazać typy zmian znaczeniowych w wyrazach, np. uabstrakcyjnienie, uogólnienie, zmiana nacechowania,	Treści 5.1
15) rozpoznać w tekście wyrazy zapożyczone i podać ich polskie odpowiedniki,	Treści 2.2
16) wskazać konsekwencje nadmiernego zapożyczania do współczesnej polszczyzny elementów angloamerykańskich,	Treści 2.2

Centralna Komisja Egzaminacyjna

W tekstach publicystycznych i popularnonaukowych:	
17) odczytać sens fragmentów (zdań, grupy zdań, akapitu),	Osiągnięcia 3.1; 3.2
18) wyodrębnić tezę (główną myśl) całego tekstu, wykorzystane w nim argumenty i sformułowane wnioski,	Osiągnięcia 2.3; 3.1; 3.2;
19) rozpoznać zasadę kompozycyjną tekstu i jej funkcję,	Osiągnięcia 2.3; 3.1; 3.2
20) rozpoznać i określić typ nadawcy i typ adresata tekstu,	Osiągnięcia 3.1; 3.2; 1.1
21) nazwać funkcję tekstu,	Osiągnięcia 3.1; 3.2
22) rozpoznać charakterystyczne cechy stylu i języka tekstu, nazwać środki językowe i ich funkcję w tekście,	Osiągnięcia 1.1; 1.2; Treści 6.1, 6.2
23) rozpoznać cechy gatunkowe tekstu,	Osiągnięcia 3.2
24) odtworzyć informacje sformułowane wprost, przetworzyć informacje, np. porządkować i hierarchizować, stosować do rozwiązania problemu, wskazać przyczyny i skutki, oddzielić informacje od opinii,	Osiągnięcia 3.2; 2.2 ; 1.7
W tekstach literackich:	
25) rozpoznać tematy, wątki, motywy,	Treści 10
26) rozpoznać nadawcę i odbiorcę oraz bohatera i sposoby jego kreowania w utworze,	Treści 7.1 Osiągnięcia 3.3; 1.1
27) określić podstawowe wyznaczniki poetyki utworu (z zakresu wersyfikacji, stylistyki, kompozycji, genologii),	Treści 9.1; 9.2
28) odczytać treści dosłowne i ukryte utworu,	Osiągnięcia 4.1d
29) wykorzystać w odczytaniu sensu utworu miejsca znaczące (tytuł, puentę, kompozycję, słowa-klucze),	Osiągnięcia 4.1c
30) rozpoznać w tekście językowe środki artystycznego wyrazu,	Treści 9.1; Osiągnięcia 4.2e
31) dostrzegać najistotniejsze zagadnienia utworu, stawiać hipotezy, problematyzować odczytanie tekstu,	Osiągnięcia 3.3; 4.1c;
32) wskazać różnice między fikcją literacką i prawdą historyczną,	Osiągnięcia 3.3; 4.1d; 4.2b
33) rozpoznać aluzje literackie, znaki i symbole kulturowe, np. biblijne, antyczne, romantyczne,	Treści 8.1; 8.2; 8.3; 8.4; 8.5; Osiągnięcia 4.1d
34) wskazać podstawowe konteksty utworu i wykorzystać je w interpretacji,	Osiągnięcia 4.1c
35) rozpoznać przybliżony czas powstania utworu,	Osiągnięcia 4.2e
36) rozpoznać konwencję literacką utworu,	Treści 9.2
37) rozpoznać styl utworu, np. wiersza renesansowego, barokowego, klasycystycznego, romantycznego,	Treści 8.1; 8.2; 8.3; 8.4
38) rozpoznać cechy gatunkowe analizowanego utworu,	Treści 9.1 Osiągnięcia 4.1c; 3.3
39) rozpoznać parafrazę, parodię, trawestację,	Osiągnięcia 3.3
40) dostrzec cechy wspólne i różne wskazanych utworów,	Osiągnięcia 4.2c
41) dostrzec związki między utworem literackim i innymi dziełami sztuki,	Osiągnięcia 4.1e
42) dostrzec w utworze wartości charakterystyczne dla epoki,	Osiągnięcia 4.2d
43) rozpoznać powiązania utworów z historią Polski i Europy (tradycją narodową, europejską),	Osiągnięcia 4.2b
44) dostrzec etyczne i estetyczne wartości utworu literackiego,	Osiągnięcia 3.3; 4.3a;
45) dostrzec wartości uniwersalne i narodowe,	Treści 11.6; Osiągnięcia 4.3a
46) rozpoznać funkcję utworu, np. dydaktyczną, kompensacyjną, formacyjną,	Osiągnięcia 4.3b
47) odróżnić osobiste sądy związane z odbiorem utworu od sądów utrwalonych w tradycji.	Osiągnięcia 4.3a; 4.3b

III. TWORZENIE INFORMACJI

Zdający potrafi:

W ZAKRESIE TWORZENIA TEKSTU WŁASNEGO	
1) poprawnie mówić i pisać, ze świadomością tego, dlaczego tak właśnie to robi,	Osiągnięcia 1.3; Osiągnięcia 2.1
2) wyrażać się ze świadomością intencji swojej wypowiedzi: dobrać odpowiednie środki leksykalne, np. synonimy, antonimy; poprawnie posługiwać się związkami frazeologicznymi,	Osiągnięcia 1.2; 1.5
3) napisać tekst w określonym stylu,	Osiągnięcia 2.1
4) skonstruować tekst mający przekonać kogoś do czegoś, stosując określone środki perswazji językowej,	Osiągnięcia 2.2; Osiągnięcia 2.1
5) publicznie zabrać głos, stosując podstawowe zasady retoryczne,	Osiągnięcia 1.2; Osiągnięcia 1.7
6) właściwie skonstruować wystąpienie, używać językowych środków grzeczności, unikać agresywności i brutalizacji wypowiedzi,	Osiągnięcia 1.2; 2.6
7) zachować się właściwie językowo w różnych sytuacjach, prawdziwych i modelowanych dla celów dydaktycznych; wybrać środki językowe, głównie leksykalne i frazeologiczne, stosowne w danej sytuacji,	Osiągnięcia 1.1; Osiągnięcia 1.3; 1.5
8) zachować się zgodnie z zasadami językowego savoir-vivre'u; różnicować środki językowe ze względu na ich wartość „grzecznościową”,	Treści 4.5; Osiągnięcia 1.2; 1.3; 2.6
9) na wybranych przykładach pokazać, że język się zmienia,	Treści 5.1
10) przekonać słuchacza, że język jest wartością,	ten standard podsumowuje całość nauki o języku
11) napisać dłuższy tekst (rozprawkę, recenzję, referat, interpretację utworu literackiego lub jego fragmentu), przestrzegając podstawowych zasad jego organizacji; dostosować formę do tematu wypowiedzi,	Osiągnięcia 2.7
12) gromadzić, selekcjonować materiał, hierarchizować argumenty, formułować hipotezy i wnioski,	Osiągnięcia 2.4; 2.2
13) interpretować utwór na podstawie jego analizy, odnosić stwierdzenia do analizowanego tekstu,	Osiągnięcia 4.1c
14) porównywać utwory,	Osiągnięcia 4.2c
15) stosować podstawowe pojęcia z zakresu historii literatury, poetyki, teorii literatury i nauki o języku, a także terminy i pojęcia z zakresu sztuk pięknych,	Osiągnięcia 4.1c; Osiągnięcia 4.1e
16) przywołać właściwe konteksty, np. odnieść utwór do biografii autora, filozofii, religii, życia, człowieka,	Osiągnięcia 4.1c; Osiągnięcia 4.2b
17) streszczać, parafrazować, cytować, komentować, wnioskować,	Osiągnięcia 2.4; Osiągnięcia 2.3
18) formułować i uzasadniać opinie,	Osiągnięcia 1.2; 1.7; 2.2
19) prezentować własne przeżycia wynikające z kontaktów ze sztuką,	Osiągnięcia 4.3b
20) uczestniczyć w dialogu, dyskusji, bronić swojego stanowiska,	Osiągnięcia 1.6;
21) mówić i pisać z dbałością o estetykę wypowiedzi,	Osiągnięcia 4.1a,b
W ZAKRESIE SAMOKSZTAŁCENIA	
22) korzystać z klasycznych źródeł informacji: słowników (np. ortograficznego, poprawnej polszczyzny, języka polskiego, terminów literackich), encyklopedii,	Osiągnięcia 5.3
23) korzystać z Internetu i innych elektronicznych źródeł informacji,	Osiągnięcia 5.3
24) wykonać opis bibliograficzny,	Osiągnięcia 5.2
25) wyszukać literaturę przedmiotu, dokonać jej selekcji według określonych kryteriów; wykorzystać ją do opracowania tematu,	Osiągnięcia 5.2
26) scalać zdobyte informacje w różne formy wypowiedzi,	Osiągnięcia 5.1;
27) notować, sporządzić plan, konspekt,	Osiągnięcia 5.2; Osiągnięcia 2.1
28) gromadzić teksty literackie i inne teksty kultury, poznane w toku lektury własnej, stanowiące odniesienie do lektur poznanych w szkole,	Osiągnięcia 5.1; Lektura
29) analizować i korygować błędy językowe popełnione przez siebie lub dostrzeżone w czytanych tekstach.	Osiągnięcia 2.3